

ISSN: 2667-422X

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL, HUMAN AND
ADMINISTRATIVE SCIENCES

Cilt	Volume	2
Sayı	Issue	4
Yıl	Year	2019

**SOSYAL, BEŞERİ ve İDARİ BİLİMLER
DERGİSİ**
2019, Cilt.2, Sayı.4

EDİTÖR

Prof. Dr. Yüksel ÖZTÜRK
Hacı Bayram Veli Üniversitesi
editor@sobibder.org
Telefon: +90 312 485 14 60/103

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
Prof. Dr. İhsan KALENDER, Gazi Üniversitesi.
Prof. Dr. Kurtuluş KARAMUSTAFA, Erciyes Üniversitesi.
Prof. Dr. İrfan YAZICIOĞLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Doç. Dr. Sedat YÜKSEL, College of Applied Science, Oman.
Doç. Dr. Evren GÜÇER, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üy. Hüseyin ALKIŞ, Adıyaman Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nevin SERT, Selçuk Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Menekşe ÖZTOPRAK, Başkent Üniversitesi.

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Ahmet TAYFUN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Prof. Dr. Ali KÖSE, Marmara Üniversitesi.
Prof. Dr. Alptekin SÖKMEN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Prof. Dr. Arzu KILIÇLAR, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Prof. Dr. Bülent SEZEN, Gebze Teknik Üniversitesi.
Prof. Dr. Ebru Tümer KABADAYI, Gebze Teknik Üniversitesi.
Prof. Dr. Güler SAĞLAM ARI, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Prof. Dr. Kurtuluş KARAMUSTAFA, Erciyes Üniversitesi.
Prof. Dr. Mithat ÜNER, Atılım Üniversitesi.
Prof. Dr. Zeynep ASLAN, Adnan Menderes Üniversitesi.
Doç. Dr. Atınc OLCA, Gaziantep Üniversitesi.
Doç. Dr. Cemalettin AKTEPE, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Doç. Dr. Cüneyt TOKMAK, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
Doç. Dr. Evren GÜÇER, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Doç. Dr. Kadri Gökhan YILMAZ, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Doç. Dr. Lütfi BUYRUK, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
Doç. Dr. Mehmet BAŞ, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Doç. Dr. Metehan TOLON, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Doç. Dr. Nuray TOSUNOĞLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Doç. Dr. Saadet Pınar TEMİZKAN, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
Doç. Dr. Seyhan ÇİL, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Ali Turan BAYRAM, Sinop Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Atalat DUTUCU, Sakarya Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Derya Evrim KOÇ, Sakarya Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Gül ERKOL BAYRAM, Sinop Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Selma KALYONCUOĞLU, Ankara HBV Üniversitesi, Ankara
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cem OĞULTÜRK, Milli Savunma Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Menekşe ÖZTOPRAK, Başkent Üniversitesi, Ankara
Dr. Pınar AKARÇAY, Uppsala University.
Dr. Öğr. Üyesi Tacettin GÖKHAN, Özçelik Nişantaşı Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar SUVEREN, Sakarya Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Zeki YÜKSEKBİLGİLİ, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul

BU SAYIDA HAKEM YAPANLAR:

Prof. Dr. Yüksel ÖZTÜRK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Doç. Dr. Alper ÖZMEN, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
Doç. Dr. Battal YILMAZ, Ahi Evran Üniversitesi.
Doç. Dr. Gülay BULGAN, Süleyman Demirel Üniversitesi.
Doç. Dr. Özgür ÖNDER, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN, International Black Sea University.
Dr. Öğr. Üyesi Aykut SEZGİN, Süleyman Demirel Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül BAYKUL, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Basar ALTUNTAŞ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Ferhat ÇETİNKAYA, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARACA, Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
Dr. Ahmet GÜRDAL, Uluslararası Burç Üniversitesi.

ODAK VE KAPSAM

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin yayın odağında;

Sosyal Bilimler alanındaki profesyonellere akademik katkı sağlayan, sektörel uygulamalara katkı sağlayan teorik ve uygulama arasında köprü olan, Sosyal Bilimler alanlarında ulusal ve uluslararası karşılaştırmaları inceleyen eserler yer almaktadır.

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin yayın kapsamında;

Arkeoloji, Atatürk İlke ve Cumhuriyet Tarihi, Avrupa Birliği, Bankacılık ve Sigortacılık, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat, Beşeri ve İktisadi Coğrafya, Bilgi ve Belge Yönetimi, Bölgesel Çalışmalar, Çağdaş Dünya Tarihi, Çocuk Gelişimi, Dilbilimi, Ekonometri, Erken Hristiyan ve Bizans Sanatları, Eskiçağ Tarihi, Felsefe, Finans, Fiziki Antropoloji ve Paleoantropoloji, Fiziki Coğrafya, Gazetecilik ve Medya Çalışmaları, Gelişim Psikolojisi, Genel Türk Tarihi, Görsel İletişim Tasarımı, Halkla İlişkiler, İktisadi Düşünce, İktisat Tarihi, İletişim Çalışmaları, Kamu Yönetimi, Makro İktisat, Maliye, Mikro İktisat, Muhasebe, Nicel Karar Yöntemleri, Organizasyon, Ortaçağ Tarihi, Osmanlı Kurumları ve Medeniyeti, Öğrenme-Bilişsel-Biyo-Deneysel Psikoloji, Pazarlama, Reklamcılık, Sanat Tarihi, Sinema, Siyasi Düşünceler, Siyasal Hayat ve Kurumlar, Siyaset Bilimi, Siyasi Tarih, Sosyal Hizmet, Sosyal Politika, Sosyal Psikoloji, Sosyal ve Kültürel Antropoloji, Sosyoloji, Turizm, Türk İslam Sanatı, Uluslararası İktisat, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret, Uygulamalı Psikoloji, Üretim ve Operasyon Yönetimi, Yakınçağ Tarihi, Yeniçağ Tarihi, Yerel Yönetimler, Kent ve Çevre Politikaları, Yönetim Bilişim Sistemleri, Yönetim ve Strateji, Yükseköğretim Çalışmaları yer almaktadır.

YAYIN SIKLIĞI

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi elektronik ortamda yayın yapan hakemli bir dergidir. Aylık yayın yapan dergide yılda 12 sayı yayınlanmaktadır.

YAYIN DİLİ

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi Türkçe olarak yayın yapmaktadır. Ancak her bir makalede İngilizce başlık, abstract ve keywords bulunmalıdır.

**SOSYAL, BEŞERİ ve İDARİ BİLİMLER
DERGİSİ**
2019, Cilt.2, Sayı.4

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Araştırma Makalesi

Dört Özgün Trabzon Hamamı

(Four Original Trabzon Bath)

Filiz UÇAR

ss.226-244.

Araştırma Makalesi

Kurumsal Öneri Yönetimi Üzerine Bir Çalışma

(A Study of the Proposed Management in Corporate Governance)

R. Nurullah SOYHAN, Hatice TETİK ve Hatice Kübra SOYHAN

ss.245-255.

Araştırma Makalesi

Malatya Sancağı İzolu Nahiyesi Kadioğlu ve Pınarlı Karyelerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1842-1843)

(The Socio-Economic Structure of Malatya Sancagi Izolu Nahiyesi Kadioglu and Pinarli Carians (1842-1843))

Kazım KARTAL

ss.256-264.

Araştırma Makalesi

Türk Soylu Üniversite Öğrencilerinin Türkçe Konsonantları Uygulayabilme Düzeyleri: Kazakistan Örneği

(Turkish Native University Students' Levels of Applying Turkish Consonants: Case of Kazakhstan)

Cemal ÖZDEMİR

ss.265-287.

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2019, 2(4):226-244.

DOI: [10.26677/TR1010.2019.123](https://doi.org/10.26677/TR1010.2019.123)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası:

<https://www.sobibder.org>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Dört Özgün Trabzon Hamamı

Filiz UÇAR, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, e-posta: romeoguz4448@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8134-8823>

Öz

1461 yılında, Fatih Sultan Mehmet tarafından fethinin ardından hızlı bir şekilde imar faaliyetlerine girilen Trabzon kent merkezinde, pek çok yapı ile beraber önemli sayıda hamam da inşa edilmiştir. Trabzon İl Merkezindeki hamamlara ilişkin arşiv kayıtlarında ve yayınlarda yirmi tarihi hamam yapısından söz edilir. Bunlardan bazıları, fetih öncesine ait olmakla birlikte şehrin Türkleşmesinin ardından onarılarak kullanılmaya devam edilen İçkale Saray Hamamı, Çifte Hamam ve daha çok Hacı Kasım Hamamı olarak tanınan Fatih Hamamı ile günümüze ulaşmayan Kule Hamamı olarak bilinen yapılardır. Fetih'ten sonraki dönemde şehirde 12 hamamın inşa edildiği bilinmektedir. Bunlardan günümüze ulaşanlar; İmaret, Tophane, İskender Paşa, Sekiz Direkli, Alaca, Hacı Arif, Meydan ve Askeriye Hamamlarıdır. Tekfur Sarayı (İçkale Saray hamamı olabilir), Tekfur Çayırı, Kahyaoğlu, Çukur, Çömlekçi, Kral Kızı ve Gâvur hamamları günümüze ulaşmamıştır. Bu incelemede, Trabzon il merkezinde bulunan hamam yapılarından günümüzde halen varlığını ve işlevini sürdüren, mimarlık ve sanat tarihi yanı sıra, kent kültürü ve sosyal tarih açısından da önemli, dört özgün hamam yapısı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür Varlığı, Türk Mimarlığı, Tarihi Trabzon Hamamları.

Makale Gönderme Tarihi: 04.03.2019

Makale Kabul Tarihi: 14.05.2019

Önerilen Atıf:

Uçar, F. (2019). Dört Özgün Trabzon Hamamı, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(4):226-244.

© 2019 Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi.

RESEARCH PAPER

Four Original Trabzon Bath

Filiz UÇAR, Hacı Bayram Veli University, Art History Department, Graduate Student, e-mail: romeoguz4448@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8134-8823>

Abstract

In the year 1461, after the conquest by Fatih Sultan Mehmet, the city was built in the city center. In the archive records and publications related to the baths in Trabzon City Center, twenty historical baths are mentioned. Some of them belong to the pre-conquest of the city, the Turkization of the city, the restoration of which continues to be used in the İçkale Palace Bath, the Double and more known as the Hacı Kasım as the Fatih Bath, known as the Tower Baths are not known structures. It is known that 12 baths were built in the city after the conquest. Those who have survived to this day; Imaret, Tophane, Iskender Pasha, Eight Direkli, Alaca, Hacı Arif, Meydan and Askeriye. Tekfur Palace (İçkale Saray can be), Tekfur Meadow, Kahyaoğlu, Çukur, Çömlekçi, Kral Kızı and Gâvur baths have not survived. In this study, four original bath structures which are important in terms of urban culture and social history were tried to be evaluated.

Keywords: Cultural Presence, Turkish Architecture, Historical Trabzon Baths.

Received: 04.03.2019

Accepted: 14.05.2019

Suggested Citation:

Uçar, F. (2019). Four Original Trabzon Bath, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 2(4):226-244.

© 2019 Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi.

GİRİŞ

Trabzon, çağlar boyunca, pek çok bakımdan, kadim Anadolu coğrafyasının Doğu Karadeniz bölgesindeki en önemli şehirlerinden birisi olmuştur. Tarihte ilk yerleşimin İ.Ö. ikinci bin civarında gerçekleştiği düşünülen yörede, Trabzon kent temelleri de İ.Ö. 7. Yüzyılda Miletos'lu kolonistlerce atılmıştır. Takip eden dönemlerde çok sayıda kültüre yurtluk eden Trabzon ve çevresi daha sonra Perslerin, Pontus devletinin, Romalıların ve Bizanslı Komnenosların hâkimiyetine girmiştir. Şehir merkezi ve yakın çevresi 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır (Öksüz, 2005:11).

Fetihten sonra Trabzon kenti ve çevresindeki sosyal durumu tespit ettiği bilinen eski Osmanlı arşiv kaydı Maliyeden Müdevver 828 numaralı 1486 tarihli defterdir¹. Bu defterin ilk sayfalarında verilen bilgilere göre fetihten sonra, Trabzon kent merkezini teşkil eden kale içi, Hıristiyan unsurlardan arındırılıp Tokat, Çorum, Amasya ve Samsun havalisinden getirilen halkın iskânına açılarak şehrin ilk Türk-Müslüman mahalleleri oluşturulmuştur (COAB, 828 no'lu 1486 Tahrir Defteri).

Trabzon'u ziyaret eden Evliya Çelebi kenti; *“Karadeniz'in doğusunda körfez gibi bir denizin üzerinde kurulmuş, İrem bağına benzer, süslü bir yer”* olarak tasvir eder (İnan, 1998:162-165).

HAMAMLAR VE TÜRKLERDE HAMAM YAPILARI

Yıkanma ve temizlikle vücut bakımı fikri yeni bir düşünce değildir. Çok eski zamanlardan beri dini amaçlarla da olsa buna büyük önem verilmiş, bu bakımı sağlayan bina ve tesislerin inşası, çeşitli coğrafyalarda çok eski çağlarda başlamıştır (Aru, 1949:9).

Arapçada *“ısıtmak; sıcak olmak”* anlamındaki **hamm** (hamem) kökünden türeyen **hamam** (hammam) kelimesinin sözlük anlamı *“ısıtan yer”* demek olup *“yıkanma yeri”* anlamında kullanılmıştır. Hamam, suyun ısıtılması suretiyle insanların yıkanması için yapılmış bir tesistir (Eyice, 1997:402).

Değişik coğrafyalarda farklı kültürler, suda, günahları ve bütün fenalıkları giderici gizli bir kuvvetin varlığına inanmışlardır. Nitekim Hintliler Ganj nehrini, Asurlular Fırat'ı, Mısırlılar Nil'i mukaddes saymışlar, yılın belirli günlerinde bu nehirlerin sularında yılandıktan sonra kendilerini bütün günahlarından kurtulmuş kabul etmişlerdir. Bu tür inançların günümüze ulaşmış yapı kalıntıları bulunmakla beraber, bu su kültüründen söz eden eski kaynak yayınlarda vardır (Aru, 1949:9).

Bugünkü Pakistan'ın batısında Sind'de yapılan tarih öncesi çağlara ait kazılarda, İ.Ö. 2500-1500 yıllarındaki İndus Medeniyetinin en önemli şehri olan Mohenjo Daro meydana çıkarıldığında tespit edilen çok gelişmiş bir su ve kanalizasyon sistemi burada var olan hamam yapılarının izlerine ulaştırmıştır. Eski Mezopotamya'da yapılan kazılarda da dünyanın en eski hamamı olarak kabul edilen Asur hükümdarlarına ait bir yıkanma tesisinin yapı kalıntılarına ulaşılmıştır. Dicle kıyısındaki Asur'da da Kral III. Salmanasar'ın yaptırdığı yapılar içinde (M.Ö. 859-824) bir hamamının varlığı tespit edilmiştir (Eyice, 1993:403). Mısır'da Tel-el Amarna'da eski hamamlara rastlandığı gibi, bugünkü Türkiye-Suriye sınırı kenarında Viran şehre yakın Re'sül'ayn dolaylarında Tel Halaf'ta, milattan önce III. Yüzyıla ait bir kent kalıntısında evlerde banyo yapmak için özel mekânların bulunduğu anlaşılmıştır. Anadolu'da, Gaziantep'in İslâhiye ilçesi dolaylarındaki Zincirli höyük'te yapılan kazılarda da milattan önce 1200 yıllarına doğru büyük

Hitit Devleti yıkıldıktan sonra kurulan Geç Hitit devletlerinden biri döneminde yapılmış bir hamam kalıntısı bulunmuştur (Eyice, 1993:403).

Eski Yunan çağında Mimarlık ürünleri arasında sık görülmeyen hamam yapıları Roma Çağında, halkın ortak olarak kullandığı gimnazyum, kütüphane gibi diğer yapılarla birleştirerek çok büyük mimari kompozisyonlar meydana getirilmiştir. Roma, hamamlarının fonksiyon bakımından belirli özel hacimleri vardır (Kuban, 1977:52).

Halka açık hamam mimarisi Roma çağında ortaya çıkmış ve geliştirilmiştir. Milattan önce I. yüzyıla doğru yaşadığı sanılan Sergius Orata adlı bir mimarın ilk defa sıcak hava ile merkezi ısıtma sistemini meydana getirdiği ve bunun Roma hamamlarında uygulanması ile bu türden yapıların yaygınlık kazandığı kabul edilir.

Hamam yapılarının, en azından plan ve örtü sisteminin şekillendirdiği konstrüksiyon formunun Emevi döneminde Hıristiyan sanatı aracılığı ile Roma geleneğinden alındığı söylenebilir (Ünver, 1950:198 ve Aru, 1949:30). Erken İslam sanatının Emevi dönemi örnekleri içinde seçkin bir yer teşkil eden Emevi çöl saraylarındaki gelişkin mimari form ve süslemeleriyle öne çıkan hamam yapıları arkaik düzeyin ötesinde özelliklere sahip yapılarıdır (Başkan, 2014:51-52). Roma hamamlarının İslam hamamları ile en büyük benzerliği ısıtma sisteminde görülür. "Caldarium"un döşemesi, üst üste istiflenerek oluşturulmuş tuğla payelerin üzerine otururdu. Yakılan odunların verdiği sıcaklık, "hypocaustum"(Aru, 1949:14 ve Eyice, 1997:403) denilen bu bodrumda tuğla payelerin arasında dolaşır ve gerek "tepidarium"u gerek "caldarium"u tabandan ısıtırdı. Odunların dumanı ile buhar duvarların içine yerleştirilen pişmiş toprak künklerin yardımı ile dışarı atılırdı.

Türk Hamamı'nın plan ve mekân gelişimine bakıldığında da Roma ve özellikle Bizans mimari geleneklerinin izleri belirgindir. Bu yapıların Osmanlı döneminde toplumsal hayatın bir parçası haline gelmesi de bu eski geleneklerle ilişkilidir. Ancak hamam yapılarını tümüyle Türk mimarlık geleneğinin Anadolu sürecinde tanıdığını veya Türk insanının toplumsal yaşamına Anadolu'lulaşma ile birlikte girdiğini düşünmek de gerçekçi bir yaklaşım olmaz (Başkan, 1999:42-47). Çünkü 12. yüzyıldan çok daha önce Büyük Selçuklular, o sırada henüz gelişmekte olan İran ve Hazar Denizi kıyısındaki İslami hamamlarla karşılaşmalarının da etkisiyle hamam tasarımı ve geleneğine taze bir enerji kazandırmışlardır (Yegül, 2009:105).

Anadolu'nun fethinden önce, Türklerin yaşadıkları bölgelerdeki hamam mimarisine ilişkin, Batı Türkistan'da geç Uygur kentleri ile Karahanlı yerleşimlerindeki basit form ve ölçülerdeki hamam üniteleri bir yana, günümüze ulaşmış mimari kurgusu Anadolu'yla bağlantılandırılabilir örnekler henüz ortaya çıkarılabilmemiş değildir. Ancak Anadolu Selçuklu saraylarındaki gelişkin plan ve mekân anlayışına sahip hamam örnekleri en azından büyük olasılıkla gelişim süreci daha önce başlayan ve Büyük Selçuklu döneminde benzer erken örneklerinin var olabileceğine işaret eder. Özellikle, 1053-1068 yılları arasında Batı Karahanlı Devletinin başkenti olan Semerkant'daki kadim Efrâsiyâb höyüğü üzerinde Timurlu döneminde kümelenerek oluşan Şah-ı Zinde Türbelerinin bulunduğu tepenin kuzey batı ucunda Batı Karahanlı Hakanı Nasr b. İbrahim Böri Tigin Tamgaç Buğra Kara Han'ın 11. Yüzyılın üçüncü çeyreği içinde yaptırdığı küçük külliye içinde kare planlı muhtemelen dört eyvanlı küçük bir hamam/yunak yapısının izleri; Selçuklu öncesi Karahanlı döneminde bu yapı türünün arkaik örneklerinin var olduğuna ilişkin bir örnek kabul edilebilir (Başkan, 2012:131). Nasıl bir hamam inşa ettiklerine dair bilgi yoktur. Bununla birlikte Göçebe Türklerde deriden yapılmış ve 'çerge' denilen çadır hamamları olup, burada yıkandıkları bilinmektedir. Türklerin hamama verdikleri bu önem, konakladıkları yerlerde çadır hamamları kurmalarından da anlaşılabilir. I. Alâeddin Keykubad, Anadolu'da

'sefer hamamı' (Eyice, 1997:412) denilen bir çadır-hamam ile birlikte sefere çıkıyor; altın, gümüş takımlar, amber kokular bu hamamın levazimatında bulunuyor idi. Harzemşahlar ordusunda da mevcut olan bu tür bir hamam eski adıyla 'çerge' ismini muhafaza ediyordu. Yarı göçebe olan Akkoyunlular'ın da çergeyi (Turan, 1997:346) kullandıkları bilinmektedir.

Orta Asya'dan küçük Asya'ya gelen Selçuk Türkleri, vücut bakımı ve dinin emrettiği temizlik ve ananelere göre basit ihtiyaç binaları inşa etmişlerdir (Aru, 1949:29). Anadolu'daki köşk, saray, han, kışla veya tekke hamamları gibi sınırlı sayıda insanın yıkanması için düşünülmüş ve hacimleri buna göre boyutlandırılmış küçük ölçüde tek hamam örnekleri, özel hamamlar adıyla ayrı bir grup teşkil ederler. Bunlar bazen müstakil veya yarı müstakil, bazen de yapı kütesinin bütünü içinde yer alan muhtelif hacimler halinde planlanmışlardır. Bu gruptaki bazı örneklerde soğukluk veya helâların bulunmadığı, sıcaklıkların da bir veya iki hacimden ibaret olduğu görülür (Önge, 1988:404).

Alara kalesi tepesinde inşa edilmiş olan hamamlı kasır gerek planı gerekse figürlü freskleri ile XIII. Yüzyıl Anadolu mimarisinde önemli bir yer alır. Anadolu Selçuklularından günümüze kadar kalabilmiş tek eser olması önemini arttırır. Hamamlı kasır ve süslemeleri İslam mimarisinde çok eski bir gelenek olan ve ilk abidevi örnekleri Emevi mimarisinde görülen hamamlı kasır fikrinin çok mütevazı bir ölçüde de olsa Anadolu Selçuklularındaki devamını gösterir. XIII. Yüzyıl Anadolu Selçuklu köşk ve sarayları içinde bugüne kadar hamamlı bir kasır tespit edilememiştir. XIII. yüzyıl Anadolu mimarisinde hamamlı kasır tipini devam ettiren çok önemli bir eser, Diyarbakır iç kalesinin tepesinde inşa edilmiş olan Artuklu sarayıdır (Yetkin, 1972:119).

Anadolu'da bilinen en eski çifte hamamlar Kayseri Külük ve Sultan Hamamlarıdır. Selçuklu döneminin çifte hamamlarında plân düzeni, genellikle aradaki müşterek duvar boyunca ve her iki kısımda ard arda sıralanan soyunmalık, aralık, soğukluk, sıcak su deposu ve sıcaklık mahalleriyle bunların nihayetinde müştereken yer alan sıcaklık ve külhandan ibarettir. Bu şema sonraları XV ve XVI. yüzyıllarda da tekrarlanmış olmakla beraber, bazı farklı tertiplerin de denendiği görülmektedir.

Selçukluların hamama ne derece önem verdikleri yaptırdıkları Saray hamamlarından da anlaşılmaktadır. Alâeddin Keykubad'ın Kubadabad ve Kayseri Keykubadiye'deki saray hamamlarının izleri göstermektedir ki hamam sarayların vazgeçilmez yapılarından biridir. Özellikle zengin çini süslemeleriyle bezenen yapılar bugüne ulaşmasa da adından söz ettirmektedir (Arık, 2000:19-21).

"Dünyanın en temiz insanları Tanrıdağ yöresinde yaşamış olan Oğuzlardı" diyen, E.B. Şapolyo; "Türkler obalarını pınar başlarına veya su kenarlarına kurarlar, kadını erkeği bol bol yıkanırlandı. Hıristiyanlar vaftiz olduklarından az yıkanır pis kokarlardı. Arap aşiretleri su bulamadıklarından pistiler. Müslümanlık bu insanların temiz olmalarını sağlayabilmek için birçok yeni kurallar getirmiştir. Ancak Türklerin temizlik anlayışı Müslümanlık kurallarından önce kendi törelerinden gelmektedir" (Şapolyo, 1967:10-11) diye bahseder.

Hamam kelimesinin Türkçedeki en eski karşılığı 'munça' veya 'munçak'tır. Bu kelimeyi Kuzey Türkleri ile Çuvaşlar da kullanmıştır. Daha sonra görülen 'çimek', 'yunak', 'yıkak', 'yunluk' uzun bir geçmişe sahip olup çeşitli Türk boyları arasında bugün de kullanılmaktadır. Hamam karşılığı olarak ısı, ısıcak, ısıdam, ısıık, isik, issi gibi kelimeler yalnız Anadolu'da değil diğer Türk kültür çevrelerinde de yaygınlık kazanmıştır. Bugün Türkiye'nin bazı yörelerinde hamama sıcak (ısıcak) denilmektedir. Mısır ve Kıpçak Türklerinde ise hamama ılı su (yılı su) adı verilmiştir. *"Kudret hamamı, kaplıca anlamındaki ılıca (ılığca) kelimesi de buradan gelmektedir" (Uzun ve Albayrak, 1997:430-433).*

Türklerde hamam, kentlerin, yerleşim yerlerinin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Selçukluların Anadolu topraklarına yerleşmesiyle her tarafta hamamlar yapılmaya başlanmıştır. Hamama en fazla önem veren Osmanlı Türkleri olmuş ve devletin sınırlarının ulaştığı her yerde irili ufaklı hamamlar yapılmıştır. Bunların dışında büyük konaklarda, varlıklı kişilerin evlerinin yanında küçük ölçüde özel hamamlarda yapılmıştır. Küçük yerleşim yerleriyle evlerde ise 'gusülhane' denilen yıkanma yerleri inşa edilmiştir (Eyice, 1997:431).

Genellikle büyük kentlerde külliye içerisinde, daha çok çifte hamam olarak planlanan hamamlarda erkekler kısmı giriş ve çıkışı ana caddeye bakarken, kadınlar kısmında giriş ve çıkış mahremiyet olgusuna bağlı olarak arka caddeye, işlek olmayan tali yola bakacak şekilde inşa edilmiştir.

Küçük yerleşim yerleri, ilçe ve kasabalarda daha küçük boyutta ve genellikle tek fonksiyonlu hamamlar inşa edilmiştir. Tarihi Türk kentlerinin önemli sosyal yapıları da olan hamamlar çoğunlukla kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı faaliyet göstermiştir. Fakat tek hamamlarda ihtiyaca göre haftanın belli gün ve saatlerinde kadınlara da hizmet verilmiştir. Hamamların çoğunlukla Çifte hamam olarak yapılması ısıtma sistemi açısından büyük kolaylık sağlayarak ısı dağılımını dengelemiş, dolaşım tek bir hattan iki yöne de aktarılmıştır.

Anadolu'daki Türk hamamları yukarıda da ifade edildiği gibi Antik kültürlerden etkilenmekle birlikte tasarımın temeli Türklerin kendi mimarlık gelenekleri üzerine oturmuştur. İşlev açısından yıkanma ihtiyacı esas alınmış olup dinsel inançların örf ve adetlerin gereklilikleri mimariye uyarlanmıştır. Giderek geliştirilen bu yapıların plan şemaları, kitle anlayışı ve iç estetiği ile orijinal bir yapı tipine dönüşmüş ve "Türk Hamamı" şeklinde evrensel bir kimlik kazanmıştır (Erat, 1997:29).

Anadolu Türk Hamamları başlıca; soyunmalık, aralık, ılıklik, sıcaklık bölümleri ile su deposu, külhan (Önge, 1995:9) ve cehennemlikten oluşan tesisat kısımlarından meydana gelmiştir. S. Eyice'ye göre Türk Hamamları, sıcaklıklarının plan şemaları göz önünde tutularak;

- a) Haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli tipi
- b) Yıldızvari sıcaklıklı tip
- c) Kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip
- d) Çok kubbeli sıcaklıklı tip
- e) Ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli tipi
- f) Soğukluk-sıcaklık ve halvet eş odalar hâlinde, altı gruba ayrılır (Eyice, 1960:99-120).

ARŞİV KAYITLARINDA TRABZON HAMAMLARI

Arşiv kayıtlarından anlaşıldığına göre Trabzon'la ilgili en eski kaynak Trabzon Sancağına ait Maliyeden Müdevver 828 numaradaki 1486 tarihli tahrir defteridir. Trabzon'un sosyal durumunun aktarıldığı bu defterde Trabzon'daki Çifte Hamam'ın adı Mahalle-i Mescidi Amasya der Mezd-i Hamam-ı Çifte diye geçmektedir (Lowry, 1981:24-25). Trabzon Sancağına ait 1583 tarihli tapu tahrir defterinde İmâret-i Hatuniye Vakfı'nın gelirleri arasında imaret yakınındaki bir hamamdan ve yine Orta Hisar'da bir hamamın varlığından (Bostan, 2002:400) söz edilir.

Yine Evliya Çelebi, "Seyahatname"sinde, Trabzon'un Hamamlarından; "Orta hisar'da iki güzel hamam vardır ki, biri kale duvarının Aşağı Hisar'a açılan kapısı yanında hava su ve yapısı güzel kadınlara ve erkeklere hizmet eder çifte hamamdır. Diğeri iç kalenin kuzey tarafında duvara yakındır. Kule hanı derler ki suyu ve havası güzel kâfirlerden kalma bir hamamdır. İmaret hamamı Hatuniye Camii'nin yakınıdadır.

Aşağı Hisar hamamı Güzel bir hamamdır. İskender Paşa hamamı çifte ve gayet ferah bir hamamdır. Kâfir Hamamı Yeni Cuma Mahallesi ile kâfir meydanı arasında havası hoş bir hamamdır. Tekfur Sarayı Hamamı güzel bir hamamdır Bunlardan başka iki yüz kırk beş kadar özel saray hamamları dahi vardır'' (Çelebi, 1993:457) diye bahsetmektedir.

Mehmet Âşık'ın XVI. yy'da yazdığı Menazirü'l Avalim adlı genel coğrafya eserinde; Trabzon hamamlarından yedi tanesi isimleriyle zikredilerek (Usta, 1999:41-44) o dönemki durumlarına kısaca değinilmektedir. Trabzon şehrinin sosyal yapısına ışık tutan bir diğer kaynakta Kadı Sicilleri'dir. 1643-1656 (İnan, 1998:183-184) yıllarını kapsayan arşiv belgelerinde Trabzon şehrindeki hamamların vakıfların birer akarı olarak önemli bir yer aldığı görülmüştür. Sicillerdeki kayıtlara yansdığı kadarıyla Trabzon'daki hamamların o dönemki ekonomik durumu hakkında bilgiler verilmektedir.

XVII. yüzyılın ikinci yarısında Trabzon şehrinin sosyal ve ekonomik hayatında Şer'iyye Sicillerinin son derece önemli bir yeri vardır. İmaret-i Hatuniye Vakfının hamamlarıyla ilgili Maliyeden Müdevver Defterlerde H. 26 Cemaziyelahir 1000 (M. 9 Nisan 1592) tarihli belgede (Usta, 2016:225-250) Trabzon'daki hamamların durumundan bahsedilmektedir. Yine aynı Şer'iyye Sicilinde de şehirdeki Tekfur Çayırı hamamının gelirlerinden (Türkmenoğlu, 2016:168) bahsedilmektedir.

V. Usta'nın Feruhan Bey'den (Usta, 1999:131) aktardığına göre; Trabzon'un 12 hamamından Kahyaoğlu, Paşa, Alaca, Çukur, Gâvur adlarını taşıyan batı varoшта; Moloz, Uzunoğlu, Meydan, Yokuzoğlu, denilenler İçkale'de; Çifte ve Kuleli, Orta hisar'da; İmaret hamamı da Zağanos kapısı dışında bulunur. Bunlardan Meydan, Paşa ve Çifte hamamlar erkek ve kadınlara mahsus olmak üzere iki bölümdür. Tek bölümlüler de öğleye kadar erkeklere, öğleden sonra kadınlara tahsis edilir (Usta, 1999:131). 1881 yılı Vilayet salnamesinde (Eser, 2003:118) Trabzon sancağında 123 hamamın olduğu belirtilmektedir.

J. H. Lambert'in 1937-38-39 Trabzon İmar planı ve İzah raporu (Tuluk ve Düzenli, 2010:319) Trabzon hamamları hakkında o dönemki duruma ışık tutmaktadır. Yine Sedat Çetintaş; Hazırladığı 13 sayfalık daktilo ile yazılmış "Trabzon'un Sanat Eserleri" raporunu 18 Ağustos 1937 tarihinde Kültür Bakanlığına sunmuştur (Tuluk ve Düzenli, 2010:353).

Trabzon Hamamları

Trabzon İl Merkezinde tarihsel süreç içerisinde çok sayıda hamam yapısı inşa edildiği anlaşılmaktadır. Arşiv kayıtlarında yer alan hamamlardan çoğu günümüze kadar gelememiştir. Günümüze ulaşanların ise büyük bölümü kaderine terk edilmiş olup ya birkaç duvar parçası kalmış ya da yıkık dökük durumdadır. Trabzon'da geçmişten bugüne gelen hâlihazırda yalnızca 4 yapı koruma altına alınarak, geçirdiği onarımlar sayesinde varlığını sürdürerek halen hamam olarak faaliyetine devam etmektedir.

Sekiz Direkli Hamam, Pazar kapı mahallesi, sekiz direkli hamam sokakta bulunan Kadastral planda 26 pafta 79 ada 3 parselde kayıtlıdır. Tarihi Sekiz Direkli hamam, Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma kurulunca 14/12/1974 gün sayılı kararı ile anıtsal tescilli yapı olarak 8195 sayılı kanun çerçevesinde taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Fatih Hamamı (Hacı Kasım), Cumhuriyet mahallesi, 36 pafta, 208 ada, 5 parselde olup, Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma kurulunca 04/09/1985 gün ve 1410 kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

İskender Paşa Hamamı, Çarşı Mahallesi, Paşa hamam sokakta 31 pafta, 180 ada, 12 parselde yer alan hamam 04/09/1985 gün ve 1426 kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiş ve bu karar çerçevesince çeşitli onarımları yapılmıştır.

Meydan Hamamı, Kemer kaya Mahallesi, Meydan hamamı sokak Maraş caddesi üzerinde 268 ada, 7 parselde bulunan yapı, Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma kurulunca 04/09/1985 gün ve 1426 sayılı kararı ile taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Sekiz Direkli Hamam

Pazar kapı mahallesinde, sekiz direkli hamam sokakta yer alan bu hamamın kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin olarak belli olmamakla birlikte Bizans döneminde şehrin Müslüman sakinleri tarafından yapıldığı söylenir. Üst örtü biçimi göçebe Türk çadırına benzetilen hamam yapısının günümüze ulaşan mimari özelliklerini 18. yüzyıla ait hamam yapılarıyla olan ortak özellikleriyle benzerlikleri nedeniyle bu yüzyılda kazandığı düşünülebilir (Horuloğlu, 1983:117). İlk olarak Trabzon'un fethinin ardından yapılan ve daha sonraki yüzyıllarda da devam ettiği anlaşılan onarımlar nedeniyle Trabzon'daki hamamlardan çok farklı olan bu hamam yapısı şehrin kadim yapılarından biri olarak günümüze ulaşmıştır.

Yapı malzemesi olarak moloz taş, kesme taş ve iç mekânda beyaz mermer kullanılmıştır. Hamam düz bir arazi üzerinde kuzey-güney yönünde yapılmıştır. Tek fonksiyonlu bir yapıdır. Soyunmalık, soğukluk ve sıcaklık bölümlerinden oluşur. Günümüze gelene kadar birçok onarımdan geçmiştir. Sekiz sütun üzerine oturtulan büyük kubbesiyle dikkati çeken hamamın yanlarında girişte beşik tonozlu bir mekânı vardır. Kare şeklinde olan sıcaklığın köşelerinde dört küçük halvet yer almaktadır. Soyunma yeri ahşap olduğundan sonradan yıkılmıştır. Hamamın girişi kuzey cephesindedir. Trabzon'daki en eski Türk Hamamı olan eser ayrı bir özellik taşımaktadır (Yüksel, 2000:227). Soyunmalığı Trabzon Belediyesince onarılmıştır. Bugün halen işler durumdadır.

Fatih Hamamı (Hacı Kasım)

Yapı Cumhuriyet mahallesinde, Paşa hamam sokaktadır. Hacı Kasım camisinin batısında yer alır. Fatih camisinin kitabesi olmadığından kesin yapılış tarihi belli olmamakla birlikte Trabzon'un fethinden sonra yapıldığı anlaşılmaktadır (Yüksel, 2000:228). Bundan dolayı hamamın yapım tarihi de aynı zamana işaret etmektedir.

Bugün büyük bir bölümü yıkılmış durumda olan yapının doğu bölümündeki sıcaklık kısmı ayakta kalmıştır. Batı taraftaki soyunma-soğukluk bölümü tamamen yıkılmıştır. Hamamın sıcaklık bölümüne biri batı cephesinden diğeri soyunma-soğukluk bölümünden olmak üzere iki kapıdan girilir. Sıcaklık, yan yana iki kubbe ile örtülü iki hücreden ve bunlara bağlı iki dikdörtgen odadan oluşmaktadır. Güney kesimindeki hücre ile oda birleştirilerek ortaya göbek taşı konulmuştur. Moloz taşlarla duvarları örülen hamamın tonoz ve kubbeleri tuğladan yapılmıştır.

Günümüze kadar birçok değişiklik ve onarımdan geçmiş olan bu hamam 2008'de geçirdiği kapsamlı restorasyonla (Yüksel, 2000:228) bugün işlevini sürdürmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde olan yapı, erkekler hamamı olarak hizmet vermekte olup, haftanın bir günü kadınlara tahsis edilmiştir.

İskender Paşa Hamamı

Çarşı mahallesinde, Taş Han'ın batısında, Çarşı camisinin güneybatısında yer alır. Kaynaklarda Paşa Hamamı olarak da geçen yapı, Trabzon Valisi İskender Paşa'nın 1521-1531 tarihlerindeki Trabzon Valiliği döneminde 1531 yılında yaptırılmıştır (Karpuz, 1990:63 ve Horuloğlu, 1983:119 ve Yüksel, 2000:229). Hamamdan İskender Paşa'nın H.937/M.1531 tarihli vakfiyesinde söz edilmektedir. Çifte hamam olarak doğu-batı yönünde inşa edilmiş olan yapı dikdörtgen bir plana sahiptir. Batısında erkekler hamamı, doğusunda kadınlar hamamı bulunmaktadır. Erkekler bölümüne kuzey cephesindeki Paşa hamam sokağından, Kadınlar bölümüne ise arka taraftan güney cephesinden girilmektedir. Erkekler bölümü, kare bir soyunmalık, küçük bir ılık bölümü ve iki küçük ışık kubbesiyle aydınlanan dikdörtgen bir sıcaklık bölümünden oluşur. Kadınlar bölümünün soyunmalık mekânının üzeri fenerle örtülüdür (Özen vd., 2010:129). Yapı 1889, 1938, 1981 yıllarında onarımdan geçirilmiştir (Albayrak, 1999:233). Horuloğlu ve Karpuz'da bu onarımlardan bahsetmektedir. En son 2008 yılında esaslı bir onarım yapılmıştır (V.G.M. Arşivi). Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde olan yapının halen erkekler ve kadınlar kısmı faaliyet göstermektedir.

Meydan Hamamı

Kemer kaya mahallesi, Meydan hamamı sokaktadır. Sulu Han'ın güneyinde yer alır. Yapı Kazazade sülalesinden Hacı İbrahim tarafından yaptırılmaya başlanmış, zamanın Belediye Başkanı Hüseyin Kazazoğlu tarafından 19. yüzyılda tamamlanmıştır (Horuloğlu, 1983:123 ve Karpuz, 1989:128-129). Çifte fonksiyonlu olup bugün faal durumdadır.

Çok fonksiyonlu bir hamamdır. Soyunmalık, ılık ve sıcaklık bölümlerinden oluşur. Sıcaklık bölümünde dört eyvanlı köşe hücreli plan uygulanmıştır. Kadınlar bölümü kuzey-güney doğrultusunda düzenlenmiştir. Erkekler kısmı doğuda ve iki katlı olarak düzenlenmiştir. Kesme taş malzeme ile yapılmıştır.

Erkekler kısmına kuzey yönden ahşap bir kapı ile girilmektedir. Girişte İki katlı ahşap soyunma yeri vardır. İkinci kata sağlı-sollu merdivenle çıkılmaktadır. Buranın üzeri sekiz ahşap direğin taşıdığı sekizgen çatı ile örtülüdür. Kasnakta yer alan çok sayıda pencere ile soyunmalık aydınlatılmıştır. Dıştan kırma çatılıdır. İçeride soyunma hücreleri mevcuttur.

Ilıkğa batıdan açılan kapı ile girilmektedir. Bu kısımda tuvalet ve temizlik hücreleri bulunmaktadır. Sıcaklık kısmına kemerli bir kapı ile geçilir. Sıcaklığın üzeri kubbe ile örtülmüştür. Yan bölümler sekiz adet küçük kubbe ile kapatılmıştır. Kubbeler iki ayakla desteklenmiştir. Bu kısmın doğu tarafında iki yıkanma hücrelerine yer verilmiştir. Ortada sekizgen göbek taşı bulunur. Zemin ve yan kısımlar mermer döşelidir. Aydınlatma kubbelerden camlı ışıklarla sağlanmıştır.

Kadınlar kısmı kuzey-güney doğrultusunda uzanmıştır. Giriş batı taraftadır. Soyunmalığa buradan girilir. Erkekler kısmı gibi düzenlenmiştir. Soğukluk doğu batı yönlü olup, dikdörtgen şeklindedir. İki kubbe ile örtülmüştür.

Sıcaklığa güneyden bir kapı ile geçilmektedir. Bu bölümün üzeri kemerlerin koruduğu büyük bir kubbe ile örtülmüştür. Külhan ve Su deposu hamamın batısında olup, dikdörtgen şeklindedir. Çevresindeki dükkânlar sebebiyle dışarıdan algılanamamaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde olan yapının halen erkekler ve kadınlar kısmı faaliyet göstermektedir.

DEĞERLENDİRME

Trabzon Hamamları plan bakımından haçvari dört eyvanlı köşe hücreli gruba girerler. Sadece Sekiz direkli hamam sıcaklık bölümünü taşıyan sekiz sütunla değişik bir düzenlemeye sahiptir. Bu düzenleme Önge'nin XV. yüzyıldan itibaren, soyunma mahallerini örten kubbelerin kasnaklar üzerinde yükseltildiği ve bu kasnaklara da pencereler açıldığı görüşüne bağlanabilir (Önge, 1978:121).

Hamamların soyunmalık bölümleri genelde kare planlı kubbeli veya ahşap örtülü düzenleri ile değişiklikler arz etmektedir. Bunlardan Meydan ve İskender Paşa Hamamları, soyunmalık bölümleri ahşap örtülü ve kare planlıdır. Sıcaklık bölümleri hamamlarda yerleşmiş plan şemasının izlendiği en önemli bölümler olarak görülmektedir. Sıcaklık bölümleri de kubbe ile örtülmüştür. Bu düzenlemeleri ile XVIII. yüzyıl Anadolu hamamları ile benzeşmektedir (Kahrıman, 2003:256).

Trabzon Hamamlarında hamamların soyunmalık kısımlarında ahşap direkler destek unsuru olarak kullanılmıştır (Kahrıman, 2003:269). Kubbeye geçiş elemanı olarak Fatih, Meydan, İskender Paşa'da pandantif kullanılmıştır. Sadece Sekiz Direkli hamamda köşelerde tromplara yer verilmiş olup dışarıya vurgulanmıştır.

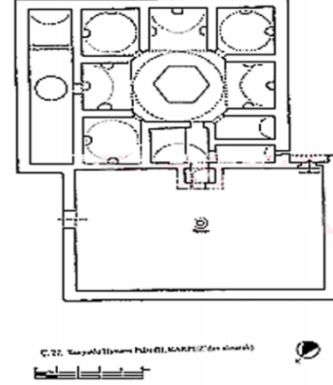
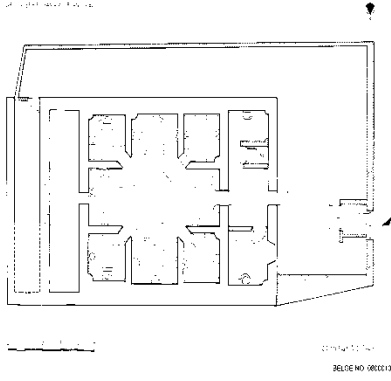
Örtü Sistemlerinde ise genellikle kubbe ağırlıklıdır. İçeriden ahşap çatı uygulaması görülür. Tonoz örtüye en çok hamamlarda rastlanır. Beşik ve Aynalı Tonoz en çok kullanılan biçimlerdir. Beşik ve Aynalı tonoz daha çok sıcaklık eyvanları, tuvalet ve temizlik hücreleri gibi ortak kullanıma açık bölümlerde kullanılmıştır. Külhan ve Su depoları da genelde benzer şekilde bir tonozla örtülüdür. Yapıların aydınlatma şekli daha çok tepeden sağlanmaktadır. Kubbe geçişleri kolay algılanır. Hamamların cephe aydınlatılmalarında dikdörtgen formlu pencereler kullanılmıştır. Bu özellik İskender Paşa Hamamında uygulanmıştır.

Tüm yapılarda yapı malzemesi ağırlıklı olarak kesme taş, moloz taş, mermer ve tuğladır. Trabzon Hamamlarında süsleme unsuruna pek fazla rastlanmamaktadır. Süsleme sadece sıcaklık bölümlerinde bulunan göbek taşı, kurnalar ve kurna ayaklarında mermer işlemeli olarak yapılmıştır. Ayrıca hamamların eyvan duvarlarında, iç duvarlarında mermer ve taş işlemeli panolar ile nişler bulunmaktadır (Kahrıman, 2003:265). İç mekânda özellikle sıcaklık kısımlarında mermerin yalınlığı ve zarafeti hâkimdir.

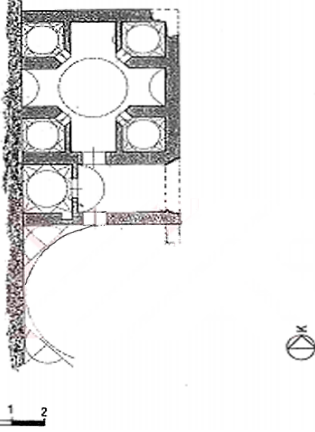
Trabzon hamamları dört eyvanlı, köşe hücreli klasik Osmanlı hamamları anlayışının devamı niteliğindedir. Bu özellikleriyle klasik dönem hamamlarıyla benzeşmektedir. Ancak kendine özgü mimari özellikleri de barındırmaktadır. Bu sebeple Türk hamam mimarisinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca bulunduğu bölgenin yapı karakteriyle aynı eksende bir gelişme göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında Karadeniz bölgesinde değerlendirdiğimiz hamamlar plan ve malzeme teknik açısından benzer özellikleri göstermeleriyle de dikkate değerdir.

Trabzon hamam yapılarını Karadeniz bölgesinde yer alan kentlerden Artvin, Giresun ve Gümüşhane'deki hamam örnekleriyle karşılaştırabiliriz. Artvin Kent Hamamı (XVIII. yy.), (Aytekin, 1999:327) Şebinkarahisar'da yer alan Topal Mehmet Paşa (Kurşunlu) Hamamı (1651), (Ayben, 2000:354-355) Gümüşhane Merkez (Eski kent) Kavaklık Hamamı (XVII-XVIII. yy), (Sarıhan, 2004:49) benzer örneklerdir.

Şekil 1 Artvin Merkez Çarşı Hamamı (XVIII. yy.)
(Çiz: Haşim Karpuz)

Şekil 2 Giresun Kurşunlu Hamamı (1651)
(Çiz: V.G.M. arşivi)

Şekil 3 Gümüşhane Merkez (Eski kent) Kavaklık Hamamı (XVII-XVIII. yy.)
(Çiz: G. Akagün)

Her üç yapıda da plan özellikleri Trabzon hamamlarıyla benzerdir. Dört eyvanlı köşe hücreli plan tipinde olup, Klasik Osmanlı özelliği gösterir. Dönem özellikleri itibariyle XVII-XVIII. yüzyıllara tarihlendirilirler. Malzeme açısından da benzerlik göstermektedir Kesme taş, moloz taş kullanılmıştır. Yapılarda tonoz örtü ağırlıktadır. Eyvanlar tonoz halvetler kubbe örülüdür. Yine yüksek ısı ve nemden dolayısıyla yapılarda süslemeye fazla yer verilmemiştir.

SONUÇ

Trabzon İl Merkezinde yer alan hamamlar bugüne kadar tek başına akademik anlamda bir çalışmaya konu olmamıştır. Bu bakımdan bizce büyük öneme sahip olan bu yapıların araştırılıp incelenmesi hayli değerli hale gelmiştir.

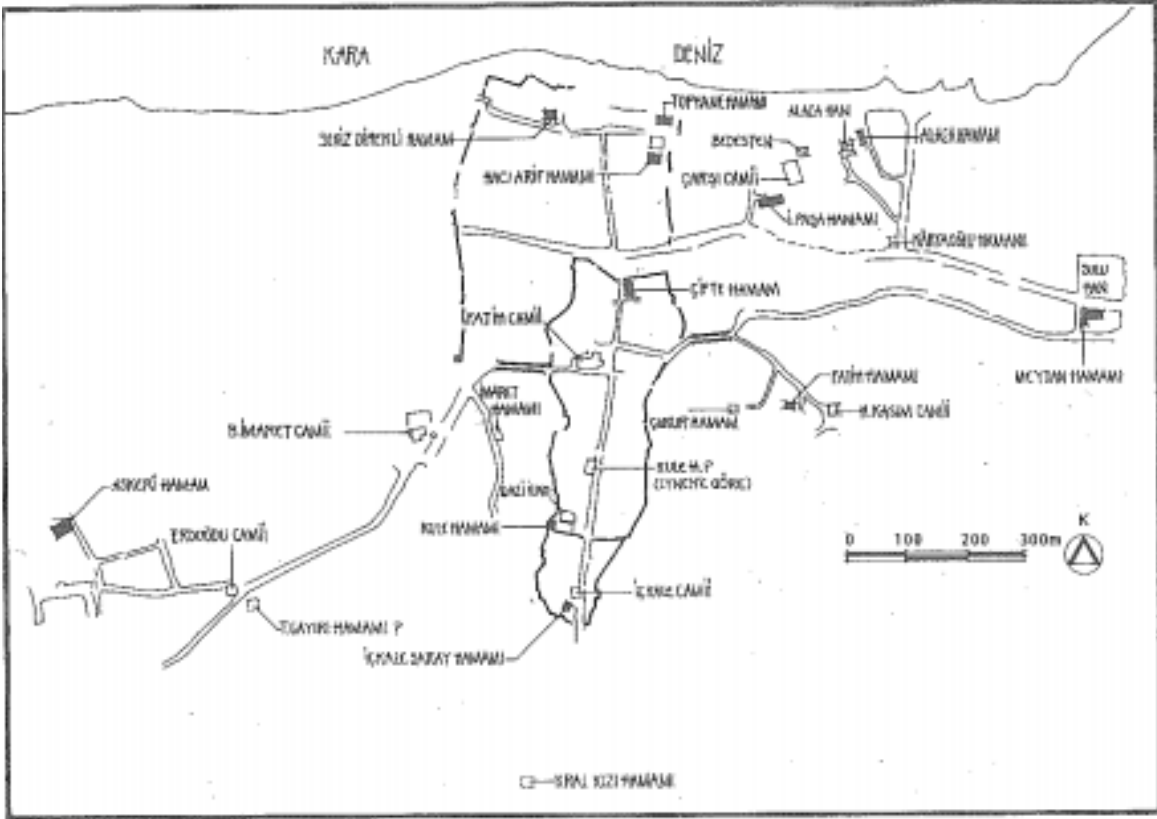
Trabzon İl Merkezde bulunan hamam yapıları geneline baktığımızda Klasik Osmanlı dönemi plan tipinin; dört eyvanlı köşe hücreli şemanın çeşitli varyasyonlarının geniş ölçüde uygulandığı görülmektedir. Bölgesel özelliklerde dikkate alındığında doğu Karadeniz çevresinde gerek plan gerekse malzeme teknik özellikleriyle Trabzon hamamları da önemli bir çeşitlilik yaratarak Türk sanatına ciddi bir katkı sağlamıştır.

Günümüze kadar gelebilen Sekiz Direkli, Fatih, Meydan ve İskender Paşa hamamları her ne kadar yüzyıllar içerisinde çok zarar görmüş olsa da restorasyon çalışmaları sayesinde bugüne ulaşarak özgünlüğünü korumaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

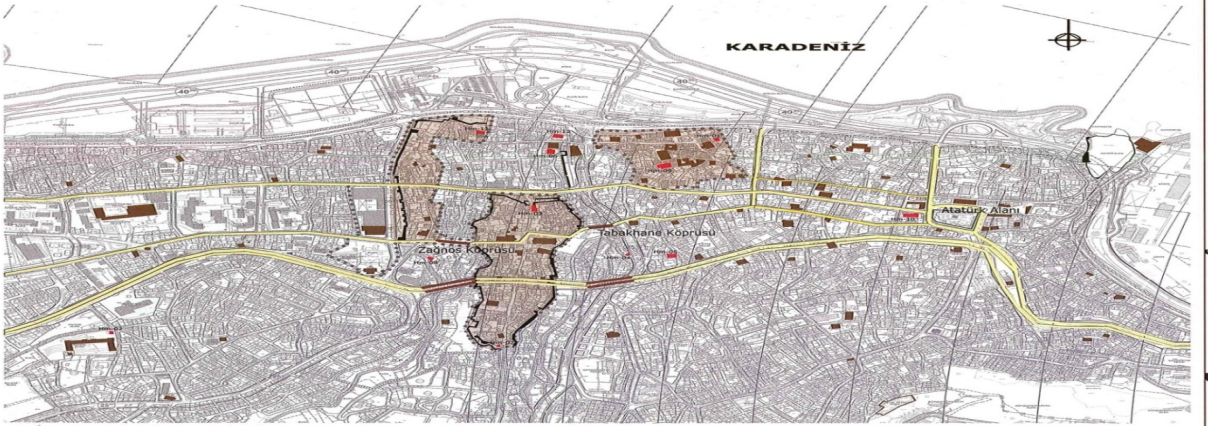
- Akok, M. (1969). Ankara Şehrindeki Roma Hamamı, Türk Arkeoloji Dergisi, (XVII-1), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Albayrak H. (1999). Fatih'ten Kanuniye Trabzon, Trabzon, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Arık R. (2000). Kubadabad Selçuklu Saray ve Çinileri, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aru K. A. (1949). Türk Hamamları Etüdü, İstanbul, İstanbul Matbaacılık.
- Ayben D. (2000). Giresun ve İlçelerindeki Türk Devri Mimari Eserleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Aytekin O. (1999). Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Başkan, S. (1990). Ortaçağ Anadolu'sundaki Türk Sanatının Oluşumu, *Türkiyemiz*, (62), Ekim, 42-47.
- Başkan, S. (2012). Semerkant Şah-ı Zinde Yapıları Vakıflar Dergisi, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını (37) Haziran, Ankara, 131-166.
- Başkan S. (2014). Başlangıcından Cumhuriyet Dönemine Kadar Türklerde Resim, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 51-52.
- Bostan, H. (2002), XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat, Ankara.
- Çakmak, C. (2002). Tire Hamamları, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çelebi, E. (1993). Seyahatname (Çev: M. Çevik), 1-2, İstanbul.
- Erat, B. (1997). Anadolu'da XIV. Yüzyıl Hamam Mimarisi, Basılmamış Doktora Tezi Ankara, Ankara Üniversitesi.
- Erken, S. (1973). Edirne Hamamları, Vakıflar Dergisi, 10, 403-419.
- Ebru E. (2003). Salnamelere Göre XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Trabzon Vilayeti Yakınçağ Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi.
- Eyice, S. (1997). Hamam, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 15, Türkiye Diyanet Vakfı İSAM, İstanbul, 402-430.
- Eyice, S. (1960). İznik'de Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (XI):15, 99-120.
- Fatsa, M. (2015). Trabzon Yöresinin İslamlaşma Süreci ve Zaviyeler, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (18): 61-74.
- Horuloğlu, Ş. (1983). *Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri*, Trabzon.
- İnan K. (1998). Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656), Osmanlı Araştırmaları, (XVIII), İstanbul, 161-186.

- Kahrıman, Ö. (2003). Trabzon'daki Türk Devri Mimari Eserleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi.
- Kuban, D. (1977). *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*, 7. Baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- Karpuz, H. (1994). Trabzon'da Yok Olan Bazı Türk Devri Yapıları, *Vakıflar Dergisi* (XXIII), Ankara, 145-160.
- Karpuz, H. (1989). Trabzon'daki Türk Devri Hamamları, 88-89 Trabzon Kültür ve Sanat Yıllığı (2), İstanbul, Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, 109-135.
- Lowry, H. W. (2005). *Trabzon Şehrinin İslamlaşma ve Türkleşmesi*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Sarıhan M. (2004). Gümüşhane'deki Türk Dönemi Mimari Eserleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Şapolyo, E. B. (1967). Türk Hamamları, *Ön Asya Dergisi*, (3):28, 10-11.
- Tuluk, İ. ve Düzenli, İ. (2010). *Trabzon Kent Mirası (Yer-Yapı-Hafıza)*, İstanbul, Klasik Yayınları.
- Turan, O. (1997). *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları.
- Türkmenoğlu, M. A. (2016). XVII. Yüzyıl'ın İkinci Yarısında Trabzon, (Şer'iyye Sicillerine Göre), Basılmamış Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi.
- Usta, S. (2016). Trabzon İmâret-i Hatuniye Vakfı ve Gelirleri (1550-1650), *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (21): 225-250.
- Usta V. (1999). Anabasis'den Atatürk'e Seyahatnamelerde Trabzon, Trabzon, Serander Yayınları.
- Uzun, M. ve Albayrak, N. (1997). Hamam, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İSAM, (15): 430-433.
- Melek, Ö. (2005). Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Tarihine Kısa Bir Bakış, *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*. Ankara, Karadeniz Araştırmaları Merkezi, (5): 11-25
- Önge, Y. (1978). Eski Türk Hamamlarında Aydınlatma, *Vakıflar Dergisi* (XII), Ankara, 121-136.
- Önge, Y. (1995). Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Önge, Y. (1988). Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar, Mimarbaşı Koca Sinan Yasadığı Çağ ve Eserleri, I, İstanbul, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ayır Basım, 403-428.
- Özen, H. (2010). Trabzon Kent İçi Kültür Varlıkları Envanteri, Trabzon, Trabzon Valiliği Yayınları.
- Yegül, F. (2009). Anadolu Su Kültürü: Türk Hamamları Yıkama Geleneğinin Kökleri ve Geleceği, *Anatolia*, (35): 99-118.
- Yüksel M. (2000). Trabzon'da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeleri, 5, Trabzon, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.

ÇİZİM : 1 TRABZONDAKİ TÜRK DEVRİ HAMAMLARININ YERLERİNİ GÖSTERİR KROKİ

Çiz: Haşim Karpuz'dan (1988)

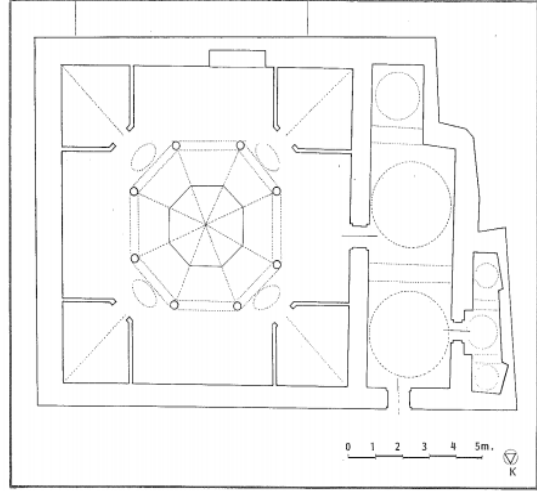

Çiz: Hamiyet Özen'den (2010)

Res.1/1 Sekiz Direkli Hamam'ın Günümüzdeki Durumu Çiz.1/1 AYÇA SÜRÜL'den (2003)

Res:1/2 Hamam Girişinden görünüm

Res:1/3Soyunmalık görünüm

Res:1/4 İç mekândan görünüm

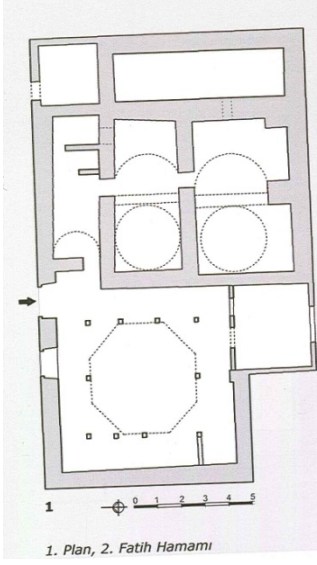
Res:1/5 Kubbeden görünüm

Çiz:2/1Hamîyet Özen (2010)

Res:2/1Fatih (Hacı Kasım) Hamamı

Res:2/2 Hamam Giriş

Res:2/3 İç Mekan Örtüsü

Res:2/4 Hamam örtüsü görünüm

Res:2/5 Soyunmalıktan görünüm

Re:2/6 Sıcaklık göbek taşı

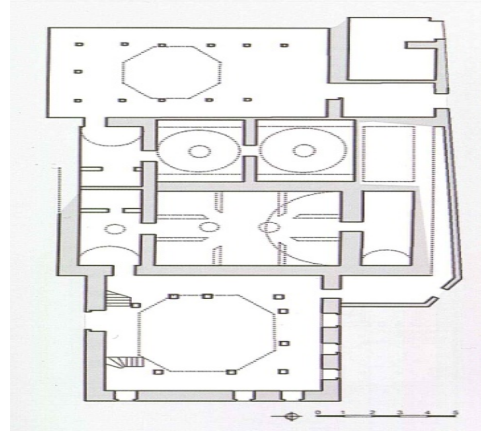
Res:2/7 İç mekân kurnalar

Res:3/1 İskender Paşa Hamamı Girişi

Çiz.3/1 (T.K.T.V.K.K. Arşivi)

Res:3/2 Kubbeden Görünüm

Res:3/4 Soyunmalık görünüm

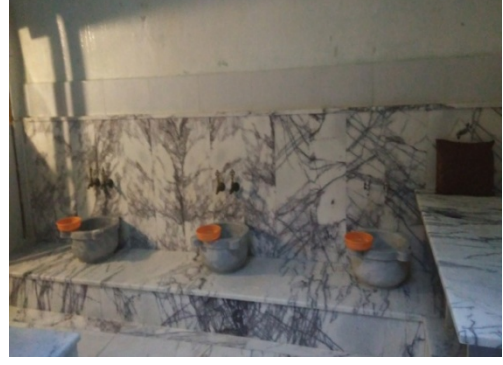
Res:3/3 Çatı Örtüsünden Görünüm

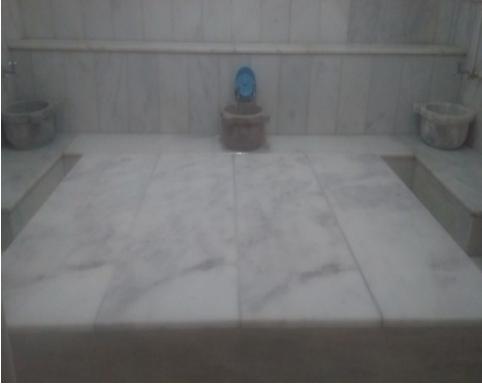
Res:3/5 İç mekân sıcaklık

Res:3/6 Sıcaklık kısmından görünüm

Res:3/7 Sıcaklık kısmından görünüm

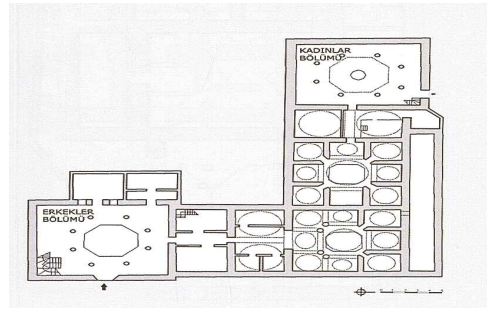
Res:4/1 Meydan Hamamı

Çiz.4/1 (T.K.T.V.K.K. Arşivi)

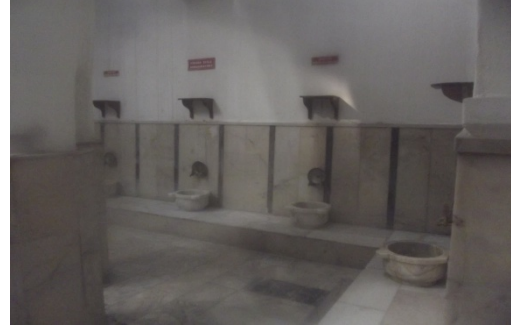
Res:4/2 Erkekler bölümü sıcaklığı göbek taşı

Res:4/3 Erkekler bölümü sıcaklığı kurnalar

Res4/4 Bayanlar Kısmı Girişi

Res:4/5 Sıcaklık kubbesinden görünüm

Res4/6 Bayanlar Kısmı göbekteşi

Res4/7 Bayanlar Kısmı sıcaklık kurnaları

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2019, 2(4):245-255.

DOI: [10.26677/TR1010.2019.124](https://doi.org/10.26677/TR1010.2019.124)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası:

<https://www.sobibder.org>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Kurumsal Öneri Yönetimi Üzerine Bir Çalışma

Öğr. Gör. Op. Dr. R. Nurullah SOYHAN, Karabük Üniversitesi Tıp Fakültesi, Karabük, e-posta: nurullahsoyhan@karabuk.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1577-1804>

Hatice TETİK, Karabük Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Karabük, e-posta: sinasitetik18@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0533-8513>

Dr. Hatice Kübra SOYHAN, pratisyen hekim, e-posta: dr.hkubrasoyhan@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5948-1887>

Öz

Bu çalışma ile; Karabük Devlet Hastanesinde, öneri yönetim sistemi ile tüm paydaşlarımızın (çalışan, hasta ve hasta yakınları, tedarikçilerimiz) yenilikçi fikirleri, beklenti ve önerileri ile kurumun yönelim stratejilerinin oluşturulmasına katkıda bulunmak, karşılıklı iletişimi sürekli hale getirerek onların görüş ve düşüncelerinden faydalanmak, hizmet kalitesi ve verimliliği arttırmak, çalışan ve müşteri memnuniyetini yükseltmek ve aitlik duygusunun benimsetilmesi amaçlanmıştır. Öneri yönetim sisteminin kuruma kazandırılmasıyla tüm paydaşlar dolaylı olarak yönetime dâhil edilmiş, hizmet kalitesi boyutunda olumlu katkılar elde edilmiş, uygulamaya alınan önerilere yapılan geribildirimler öneri kalitesini ve sayısını artırmış, “her öneri bir fırsattır” bilinci oluşturulmuş, kurumun ana amaç ve hedefleri desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öneri Yönetim Sistemi, Müşteri Memnuniyeti, Yenilikçi Fikirler.

Makale Gönderme Tarihi: 15.03.2019

Makale Kabul Tarihi: 14.05.2019

Önerilen Atıf:

Soyhan, R. N.; Tetik, H. ve Soyhan, H. K. (2019). Kurumsal Öneri Yönetimi Üzerine Bir Çalışma, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(4):245-255.

© 2019 Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi.

RESEARCH PAPER

A Study of the Proposed Management in Corporate Governance

Op. Dr. R. Nurullah SOYHAN, Karabük University Medical School, Karabük, e-mail: nurullahsoyhan@karabuk.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1577-1804>

Hatice TETİK, Karabük University, Training and Research Hospital, Karabük, e-mail: sinasitetik18@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0533-8513>

Dr. Hatice Kübra SOYHAN, General Practitioner, e-mail: dr.hkubrasoyhan@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5948-1887>

Abstract

The purpose of this study is, to maintain and sustain the mutual communication between all the corporate stakeholders such as employees, patients, patients' relatives and suppliers and thus take advantage of their opinions and aim at increasing the quality of service, customer satisfaction and productivity, to infuse the sense of belonging into them. Eventually, that would contribute to the establishment of organizational orientated strategies with innovative ideas, expectations and suggestions through the use of proposed management system practices at Karabük State Hospital. By implementing the Proposed system to the Karabük State Hospital, the stakeholders were included in the management system indirectly and thus positive contributions were added to the dimension of service quality. Feedback on the suggestions which were put into the practice led to an increase in the quality and quantity of the proposed system. Awareness of " each proposal is an opportunity." was created and the main goals and objectives of the institution were met efficiently.

Keywords: Proposed Management System, Customer satisfaction, Innovative ideas, Suggestions.

Received: 15.03.2019

Accepted: 14.05.2019

Suggested Citation:

Soyhan, R. N.; Tetik, H. ve Soyhan, H. K. (2019). A study of The Proposed Management in Corporate Governance, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 2(4): 245-255.

© 2019 Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi

GİRİŞ

Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hizmet sektörü hızlı bir şekilde büyümüştür. Bu büyüme sağlık sektörüne de yansımış ve sağlık sektörünün hizmet sektörü içindeki payını artırmıştır (Aslan, 2003: 6). Sağlık hizmeti veren hastaneler bir işletme olması bakımından gerek iş gücü ve insan kaynağı maliyetleri, gerekse ilk kuruluş aşamasındaki bina ve tıbbi donanım maliyetleri ve faaliyetlerini devam ettirme esnasında kullanılan; özellikle ilaç, tıbbi malzemelerin maliyetleri açısından sermaye yoğun işletmeler kategorisinde tanımlanabilir (Cooper, 1994: 20).

Sağlık kurumlarının hizmet sunduğu toplumun sağlık ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik plan ve düzenlemelerde, hizmet kullanıcılarının memnun edilmesi ya da hizmetten tatmin sağlamalarını ön planda tutmalarının kurumsal başarı ve rekabet edebilme gücü açısından zorunlu olduğu açıktır. Sağlık kurumları yönetiminin temel görevlerinden en önemlisi, topluma verimli ve kaliteli sağlık hizmetleri sunabilmektir (Akgün ve Öztürk, 2002; Aslantekin vd., 2007)

Başarılı olmak isteyen hizmet işletmelerinin müşteri odaklı bir yaklaşım sergilemesi gerekmektedir. Müşteri odaklı yönetimin uygulanabilmesi için öncelikle tatmin edilmesi gereken müşterinin tanımlanması ve müşterinin ne istediğinin bilinmesi gerekmektedir (Kovancı, 2003). Müşteri odaklılık; müşteri ihtiyaç ve isteklerine öncelik vererek, bunlara en uygun çözümleri sunmayı ve böylece müşterilerle uzun dönemli sürdürülebilir ilişkiler geliştirmeyi amaç edinen bir anlayıştır. Bu anlayış, müşteri ihtiyaçlarının daha iyi kavranarak müşteri tatmininin ve bağlılığının artırılmasında, bir işletmenin uzun dönemli ve kârlı bir şekilde varlığını sürdürebilmesinde önemli bir etken olabilmektedir (Liao, 2009: 6; Narver ve Slater, 1990: 21).

Günümüz dünyasında hantallaşmış, esnek ve verimli olmayan işletmeler teker teker yok olurken, bunun yerine ürün-hizmet çeşitliliği, kalite verimlilik ve müşteri memnuniyeti odaklı işletmeler ayakta kalmakta ve başarılı olmaktadır. (IMAI, 1994). Rekabetin bu denli yüksek olduğu ve şartların çok hızlı değiştiği günümüz dünyasında işletmeler tüm çalışanların fikirlerini en etkin şekilde kullanarak iyileştirme ve yenileşim faaliyetleri kapsamında bilgiyi ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürme çalışmalarını başlatabilecek öneriler geliştirmeleri için ortam oluşturmalıdır. (Elçi, 2007:2)

Öneri sistemi; işyerinde verimliliğin –üretimin arttırılması, maliyetlerin düşürülmesi ürün ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi, geliştirilmesi vb. her türlü pratik, uygulanabilir çözümün sistematik bir yöntemle toplanmasıdır (Çuhacı, 2012). Öneri sistemi yoluyla gerek çalışanlar gerekse müşteriler iyileştirme ve geliştirmeye yönelik görüş ve önerilerini sunma avantajını kullanırken organizasyonlarda bu önerilerden kurumun hedeflerine uygun ve hedeflere ulaşma konusunda katma değer sağlayacak olanları hayata geçirme fırsatı bulacaktır. Öte yandan sosyal açıdan da kendisini sürekli yenileme ve geliştirme çabası içinde olacaktır.

Karabük Devlet Hastanesi olarak öncelikle yasa ve mevzuatlara uyumlu tüm insanların fikir ve düşüncelerine saygı duyan, çalışan ve müşterilerimizle sürekli iletişim halinde olan bir yönetim anlayışı içerisindeyiz. Çalışan, hasta, hasta yakını ve tüm paydaşlarımızın ihtiyaçlarını en üst düzeyde karşılamak, her öneri ve fikirleri fırsat bilip gerekli değerlendirmeler yapıp bunu sistematik hale getirmek amacıyla Öneri Yönetim Sistemi’ni oluşturuldu.

Çağdaş yönetim sistemleri ile yönetilen kurumlarda Öneri Yönetim Sistemi yönetimin temel unsurlarından biridir. Yatay örgüt yapısı tüm paydaşlar ile birlikte yönetmek, günümüz ağır rekabet koşulları, sürekli gelişme ve iyileştirme, güçlü kurumsal kültür oluşturmak ve sürdürmek, sadık müşteri sayısını sürekli arttırmak ve bu kitleyi koruyabilmek için Öneri Yönetim Sistemi kurumlar için bir zorunluluktur. Öneri sisteminin gerekliliği dünyada hızla artan rekabet sonucu işletmeleri daha verimli ve daha etkin çalışmaya yöneltmektedir. Bu

durumdan hareketle çalışanların atıl kalan zihinsel fonksiyonlarından en iyi şekilde yararlanılması gerekmektedir. Literatürde geçen en başarılı “Öneri sistemi uygulamaları” Japonya ‘da gerçekleşmiştir. Örneğin Japonya’ da ki 452 işletmede yapılan bir araştırmada 23.532.000 fikir önerildiği ve bu fikirlerin yaklaşık yarısının kullanıldığı ve 225,3 milyon yen kar sağlandığı belirlenmiştir. Toyota Öneri Sistemi uygulamalarına 1951 yılında başladı 1986 ‘dan itibaren 200 bin çalışanından toplam 16,2 milyon öneri aldı. Çalışanların öneri programlarına katılım oranı ise %98 e ulaştı. Son yıllarda sadece yurtdışında değil, Türkiye ‘de de öneri sistemleri daha çok kullanılarak işlevsel bir hale dönüştü. İş Bankası, Arçelik Borusan Lojistik ve Ülker Grubu Türkiye’nin en yenilikçi olma misyonunu taşıyan şirketlerinden bazılarıdır. Bunlardan Ülker Grubu,1990 yılından bu yana çalışanlarını öneri sistemine dahil ettiği “Akıl Küpü” uygulamasını gerçekleştiriyor. Örneğin “Biskrem Dolgu Çubuk “bir çalışan önerisidir (www.kobitrend.com.tr).

Karabük Devlet Hastanesi olarak öncelikle yasa ve mevzuatlara uyumlu tüm insanların fikir ve düşüncelerine saygı duyan, çalışan ve müşterilerimizle sürekli iletişim halinde olan bir yönetim anlayışı içerisindeyiz. Bu doğrultuda hastanemizde çalışan, hasta, hasta yakını ve tüm paydaşlarımızın ihtiyaçlarını en üst düzeyde karşılamak, her öneri ve fikirleri fırsat bilip gerekli değerlendirmeler yapıp bunu sistematik hale getirmek amacıyla Öneri Yönetim Sistemi’ni oluşturuldu. Sistemimizin uygulanmasında en temel husus çalışan ve müşterilerin fikirlerini iletebileceği ve fikirlerin değerlendirilerek uygun olanların hayata geçirilebileceği bir yapının oluşturulmasıdır.

YÖNTEM

Öneri Yönetim Sistemi’nin Karabük Devlet Hastanesi’nde yapılandırılarak, işlevsel hale gelmesi için hastanemize rakip olmayan farklı, bir sektörde faaliyet yürüten, çalışanlarından gelen öneriler ile kuruma kazanç sağlayarak en iyi kurumsal örnek olan Ereğli Demir ve Çelik Fabrikası ile işlevsel (Kurum Dışı) kıyaslama yaptık. Bu kıyaslama faaliyeti, pozitif kurumsal kültür yapımızın tüm çalışanlarımız tarafından benimsenmesi, Öneri Yönetim Sisteminin kurulma amacının gerçekleşmesi ve çalışanlar arasında yayılımının sağlanması için toplam 117 kişi ile yapılmıştır. Kıyaslama Yönetim Sistemi’nin liderliğinde üst, orta ve alt kademe yöneticiler, doktor, hemşire, sağlık memuru, Acil Tıp Teknisyeni (ATT), memur ve tedarikçi firma çalışanlarımız tarafından yapılmıştır. Kıyaslama sonrası Karabük Devlet Hastanesi Öneri Yönetim Sisteminin hastanemizde kurulması için çalışmalar hızlanmış ve Ereğli Öneri Yönetim Sistemi (ERÖS) kurucusu ve başkanı kurumumuzda yapılan çalışmaların değerlendirilmesi ve yönetim sistemine yön vermesi amacıyla hastanemizi ziyaret ederek öneri ekibimize eğitim vermiştir.

BULGULAR

Hastanemizde Öneri Yönetim Sistemi öncelikle 12 kişilik öneri ekibi ve 5 kişilik değerlendirme komitesi ile oluşturulmuştur. Ekiple birlikte sistemin amaç, hedef, politika ve uygulama yöntemleri belirlenmiştir.

Sistemimizin uygulanmasında en temel husus çalışan ve müşterilerin fikirlerini iletebileceği ve fikirlerin değerlendirilip, uygun olanların hayata geçirilebileceği bir yapının oluşturulmasıdır. Öneri sisteminin uygulanması 9 bölümden oluşur.

1. Öneri ve Şikâyetlerin Toplanması

Bu aşamada önerilerin sınıflandırılması, önceliklerinin belirlenmesi, öneri verilebilecek konular, verilen önerilerin uygulanmama ve kabul edilmeme kriterleri belirlenmiş ve kişilerden hangi kanallarla öneri ve şikâyetlerinin toplanacağı açıklanmıştır.

Önerilerin Sınıflandırılması:

- *Fiziksel yapı,
- *Hizmet kalitesi,
- *Teknoloji,
- *Getiri sağlayan öneriler,
- *Süreç iyileştiren öneriler.

Öneri-Şikâyetlerin Önceliklerin Belirlenmesi:

- *Aciliyetine göre,
- *Uygulama kolaylığına göre,
- *Maliyetine göre,
- *Müşteri memnuniyetine göre,
- *Kalite ve verimliliğe etkisine göre.

Öneri Verilecek Konular:

Öneri konuları hastanemizin hemen hemen bütün alanlarını kapsayabilir. Belli başlı konular ise şu şekildedir (IMAI, 1994):

- Öneriler hastanenin ürün ve hizmet geliştirme,
- Hastanenin hizmet kalitesini yükseltme,
- Mevcut fiziksel yapının değiştirilmeden çok daha kullanışlı hale getirilmesi,
- İç ve dış süreçlerde bilgi akışını hızlandırma,
- İş güvenliği sağlama ve çevresel koşulları iyileştirme,
- Süreçlerde enerji tasarrufu sağlama maliyetleri azaltma,
- İş akışını kolaylaştırma ve gereksiz her şeyin kaldırılması vb. gibi konuları içermelidir.

Öneri-Şikâyet Toplama Kanalları:

Öneri Kutularının Açılımı: Her ayın 2.ve 4. haftası öneri kutuları açılır. 10 iş günü içerisinde kişiye geri bildirimde bulunulur.

Web Sayfası: Her iş günü internetteki web sayfası iletişim fonuna gelen mailler kontrol edilir. 3 iş günü içinde kişiye geri bildirimde bulunulur.

Üst Yönetimle Yapılan Birim Değerlendirme Toplantıları: Üst yönetimin periyodik olarak yapmış olduğu birim değerlendirme toplantılarında, yenilikçi fikirlerin üretilmesi için beyin

fırtınası sonucu elde edilen öneriler. Bu öneriler öneri yönetim sistemine iletilir ve kurulda değerlendirmeye alınır.

Msn: kdhoneri@hotmail.com adresine gelen önerilerin günlük takibi yapılır, 3 iş günü içinde kişiye geri bildirimde bulunulur.

Çalışanlar İçin Birim Ziyaretleri: Ayda bir birim ziyaretleri yapılarak çalışan önerileri toplanır. Toplanan öneriler ekip olarak değerlendirilerek kişiye 7 iş günü içinde geri bildirimde bulunulur.

Diğer: Hastanemizde oluşturulan diğer yönetim sistemlerinden anket sonuçlarından, hasta haklarına gelen şikâyetler ve kişilerden sözel olarak alınan öneriler değerlendirilir, kayıtları tutulur.

2. Önerilerin Değerlendirilmesi

Öneri Ekibi Değerlendirmesi: Öneri kutularının açılmasından sonra öneri ekibi toplantısı yapılır. Yapılan toplantıda önerilerin ve şikâyetlerin ön değerlendirilmesi yapılır.

Öneri Değerlendirilme Kurulu: Bu kurul ön değerlendirmeden geçen önerileri inceleyerek değerlendiren ve uygulamaya yönelik görüşlerini sunan kuruldur. Öneri değerlendirme kurulu kendisine sunulan her bir öneriyi uygulanabilirlikleri yönünden değerlendirerek ortak bir karar alır. Uygun görülen önerilerin uygulama sonuçlarının tespitine yönelik gerekli görülen kaynak zaman ve uygulama yeri ile uygun görülmeyen önerilerin nedenleri görüşülür. Faaliyet kapsamına alınan öneriler için öneri görevlisi (ilgili yönetim sistemi) belirlenir. Öneri görevlisinden uygulamanın ne zaman sonuçlanacağı konusuna tahmini süre belirlemesi istenir. Uygun görülmeyen öneriler için öneri sahiplerine gerekçeleri ile (e-mail adreslerine veya sözlü olarak) bilgilendirme yapılır. Herhangi bir çözüm getirmeyen veya net olarak açıklanmadığı için anlaşılamayan öneriler değerlendirmeye alınmaz ve reddedilir.

3. Uygulamaya Alınması veya Reddedilmesi

Değerlendirme sonrası uygulamasına karar verilen öneriler öncelik kriterlerine göre sınıflandırılır ve bir faaliyet planı oluşturulur. Önerinin konusuna göre faaliyet bildirim formu doldurularak ilgili yönetim sistemine gönderilir. Önerinin ne zaman sonuçlanacağı konusunda belirtilen tahmini gerçekleştirme süresi kayıt altına alınır. Gelen önerilerin işleyiş ve iyileştirme bağlamında kabul edilmeme durumu da söz konusudur.

Önerilerin Uygulanmama ve Kabul Edilmeme Sebepleri

- Önerinin yeterince açık olmadığından anlaşılmaması
- Kurumumuzda uygulanan ya da uygulama kararı alınmış bir konunun olması,
- Kurumumuzun politikasına, amaç ve hedeflerine, yasalara ve etik kurallara aykırı olması,
- Fayda- maliyet analizi sonucu uygun bulunmaması,
- Kurumumuzda önceden uygulanmış fakat başarılı olmamış bundan dolayı sona erdirilmiş uygulama olması,
- Bugünkü şartlar altında, teknik ve altyapı fiziki mekân kısıtlılıklarından dolayı uygulanamayacak olması gibi durumlarda öneriler reddedilir.

4. Geri Bildirim

Geri bildirimler öneri veya şikâyetin belirlenmiş kriterler doğrultusunda (uygulanabilirlik veya uygunsuz bulunduğu, konunun hangi aşamada olduğu gibi bilgiler) kişilerin vermiş olduğu iletişim bilgilerinden 10 iş günü içerisinde kişiye geri bildirim yapılır.

5. Ödüllendirme

Hastane yönetiminiz tüm çalışan hasta ve hasta yakınlarının öneri vermelerini desteklemektedir. Öneri Değerlendirme Kurulu'nun yaptığı 3 er aylık toplantılarda uygulama sonuçları olumlu bulunan öneriler için öneri sahibine teşekkür belgesi verilir.

6. Fayda- Maliyet Analizinin Yapılması

Öneri Fayda Maliyet Analizinin Yapılması: Öneri sisteminin faaliyetleri ile ilgili müşteri memnuniyetinin ölçmek amacıyla yıllık anket yapılması. Faaliyet konusuna göre önceki ve sonraki istatistik verilerden faydalanılarak etkisinin ölçülmesi ve bütçe oluşturulmada kaynak sağlaması

Getirisi Hesaplanan Öneriler: malzeme ekipman enerji insan gücü ve sermaye vb. kullanımında tasarruf sağlayan ürün ve hizmet ve kalite geliştiren üretimi artıran böylelikle verimlilik ve karlılığı yükseltip maliyetleri düşüren öneriler bu gruba girer. Getirisi hesaplanamayan öneriler, parasal katkıları olmayan veya yaptığı katkı ilk anda görülmeyen ama fayda sağlayan önerilerdir. Bu öneriler öneri ekibi tarafından aşağıdaki kriterlere göre puanlanır: Önericinin katkısı (0-5), Uygulama kolaylığı (0-5), Tasarruf (0-5), Verimliliğe katkı (0-5), Kalite ve müşteri memnuniyeti (0-5), İş kolaylaştırma (0-5), Çevreye katkı (0-5), İş ve çalışan sağlığına katkı (0-5).

TABLO: 1 Hizmetin kalitesi boyutlarına göre gelen önerilerin sınıflandırılması

BOYUTLAR	GERÇEKLEŞTİRİLEN FAALİYETLER	ÖNERİ SAYISI
İletişim	1-Poliklinik katına ilan panosunun konulması 2-Kurum içi bültenlerinin "BİZ BİZE" çıkarılması 3-Eczaneye mobil telefon alınması 4-Hasta odalarına telefon takılması	11
Fonksiyon Boyutu	1-Puva cihazı 2-Assr-abr cihazı, oto akustik emisyon cihazı 3-Görme alanı 4-Artroskopi cihazı 5- İyontoforez cihazı 6-Yoğun bakım diyaliz cihazı 7-Uyku merkezi 8-Taş kırma cihazı 9-Tüberküloz laboratuvarı 10-Liposuction cihazı 11-Üroflowmetre cihazı 12-Transrektal usg cihazı	25

Eğitim ve Bilgilendirme	1-Hijyen konulu eğitimin periyodunun artırılması 2-Kurumda bilgisayar kursu açılması 3-Hasta ve hasta yakınlarının hak ve sorumlulukları konusunda bilgilendirme amaçlı broşürlerin oluşturulması 4-Zaman yönetimi eğitimi 5-İletişim eğitimi	32
Ulaşılabilirlik	1-Hasta kabul yerinin değişimi 2- Sağlık kurulunun yerinin değişimi 3-Poliklinik tekerlekli sandalye sayısının artırılması 4-Acil veznesinin ayrılması 5-Sağlık kurulunda yaşlı ve çocuklara öncelik verilmesi 6-Yönlendirme levhalarının etkinleştirilmesi 7-Diyaliz hastalarına araç tahsis edilmesi	43
Konfor Boyutu	1- Su deposunun yapılması 2-Polikliniklerde demir oturakların değişmesi ve sayısının artırılması 3- Hasta odalarına televizyon alınması 4-Fiziki mekân temizliğinin etkinliğinin artırılması için temizlik robotlarının alınması 5-Acil girişinin düzenlenmesi 6- Yoğun bakım refakatçi dinlenme odası 7-Diyaliz ünitesi kamera sistemi	147
Güven Boyutu	1- Yoğun Bakım bekleme alanlarına kamera sistemli monitör konulması (hasta yakınlarının hastalarını görebilmesi açısından) 2-Hasta ziyaret saatlerinin düzenlenmesi 3-Uzaktan kumandalı, otomatik kollu bariyerler yapılması	26
Güvenirlilik Boyutu	1-Kalibrasyon merkezinin kurulması 2-Oksijen üretim merkezinin kurulması	3
Zaman	1-Veznelere kiox cihazlarının konulması 2-Dr poliklinik saatlerinin ilgili yerlere asılması 3-Akıllı Kart Sistemi	77
Teknik Boyut	1-MR biriminin hizmet alınmasının yapılması	12

Kriter Puanı Hesaplama:

Kriter puanı= Değerlendirici toplam puanı x ağırlıklı puan

Öneri puanı hesaplama

Öneri puanı= Toplam kriter puanı /uygulanan öneri sayısı

Her bir öneri konusu öneri ekibi tarafından belirtilen kriterlere göre puanlandıktan sonra ağırlıklı ortama alınarak hizmet kalitesine ve müşteri memnuniyetine etkisi hesaplanmaktadır.

Çalışan hasta ve hasta yakınlarından gelen öneriler hizmetin kalitesini arttırmak, yenilenim fırsatlarını ve sürecimizi yönetebilmek amacıyla yukarıda belirtildiği gibi boyutlara ayrılarak değerlendirilmiştir. Hizmetin kalite boyutları, hizmet kalitesinin daha iyi anlaşılmasına, müşterilerin hizmetin hangi unsurlarından tatmin olup olmadığının kavranmasına yardımcı olmaktadır.

Genel olarak yıllara göre gelen öneri sayılarına bakıldığında en fazla konfor boyutu en azda iletişim boyutunda öneri geldiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda gelen her bir önerinin bile hastanemiz hizmet süreçlerine katkı sağlaması gerek çalışan çalışma koşulları gerekse hasta ve hasta yakını hizmet alımının kolaylaştırması bakımından bizim için önem arz etmektedir.

7. Anket Düzenlenmesi

Yılda 1 kez sistemin ve uygulanan faaliyetlerin etkinliğinin ölçülmesi amacıyla anket düzenlenir. Anket sonuçlarının analizine göre sistem ve faaliyetlerle ilgili yıllık hedefler ve faaliyet planları oluşturulur.

Tablo 2. Öneri Sistemi Hedefleri

1	Hızını ve etkinliğini devam ettirecek bir sistem oluşturmak	06/2009	01/2013	Öneri ekibi
2	İnsanları öneri vermeye teşvik ederek daha çok sayıda uygulanabilir öneriler toplayıp; böylelikle herkesin yönetime katılımını sağlamak	06/2009	05/2013	Öneri ekibi
3	Hastane olarak sürekli fark oluşturma yapılmayanı yapma yeteneğine kavuşmak	06/2009	06/2013	Öneri ekibi
4	Çalışan ve müşteri memnuniyetini en üst seviyeye çıkarmak	06/2009	12/2014	Öneri Ekibi-Üst Yönetim

8. Sistem Geliştirme ve Yayılım

Öneri yönetim sistemi olarak sistemimizi sık sık gözden geçirerek kuruluşumuza daha yararlı hale getirmek amacıyla yol ve yöntemler geliştirmemiz gerekmektedir. Yeni ve uygulanabilir projeler oluşturarak, öneri bültenleri, slaytlar ve afişler ve broşürler tasarlayarak daha geniş kitleye yayılımın sağlayıp; sistemin dinamikliğini devam ettirmeliyiz.

9. Bütçeleme

Bütçenin hazırlanması (maliyetlerin tespiti)yıllık gelen öneri ve şikâyetlerin değerlendirilerek gelecek faaliyet yılı için amaç ve hedeflerine uygun gerçekleştirilecek faaliyetlerin sayısal ve parasal olarak planlamasının yapılmasıdır.

SONUÇ

Sürekli gelişim anlayışı içerisinde çalışanlarımızın, hasta ve yakınlarının süreçlere katılımını sağlamak amacıyla Öneri Sistemi uygulamaktayız. Sunduğumuz hizmetle ihtiyaçlara cevap vermeyi, tüm hizmetlerde müşteri memnuniyetini artırmayı hedeflediğimiz için, gelen farklı ve yenilikçi önerilerin bize yol göstereceğine inanıyoruz.

Öneri Yönetim Sistemi olarak hastanemizde “iş en iyi, yapan bilir” politikasından yola çıkarak, tıbbi ve idari personelin yönetim sürecine pozitif katkı oluşturmasını sağlamak, yeni hizmetler sunmak, hastane içindeki süreçlerimizi ve uygulamalarımızı geliştirmek, hasta, hasta yakını, tedarikçi ve çalışanlarımızın görüş ve önerileri doğrultusunda hata ve eksikliklerimizi gidermek ve onların yönetim kararlarına katılmasını sağlamak amacıyla, paydaşların beklenti ve ihtiyaçlarını belirleyerek, bireysel hedeflerin kurum hedefleri ile uyumunu sağlayamaya çalışmaktayız. Bundan dolayı bu kaynaklardan gelecek bilgiler ve öneriler kurumumuz açısından problemlerin çözümünde oldukça yardımcı olan değerli katkılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Müşteri beklentilerinin belirlenme kaynaklarından toplanan müşteri beklenti ve memnuniyet bilgi ve verileri kuruluşumuzun misyon ve vizyonundan süreç hedefleri ve faaliyetlerine kadar uzanan sistematikte girdi olarak kullanılmakta ve yapılan iyileştirmelerin temelini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak; öneri sistemleri kalite felsefesini esas almış olan ve katılımcı anlayışla tüm kaynaklarını bunun içinde de insan kaynağını etkin ve verimli kullanmayı amaçlayan işletmelerde yaygın olarak yararlanılan bir araç ve katma değer sağlayan başarılı bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Ünal, 2003).

KAYNAKLAR

Aslan, Ş. (2003). *Hastane İşletmelerinde Örgütsel Çatışma: Teori ve Örnek Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Konya

Akgün, H. S. ve Öztürk A. (2002). *Sağlık Hizmetlerinde Kalite ve Hasta Tatmini, Modern Hastane Yönetimi*. 6(2): ss,58

Aslantekin, F., Gökteş, B., Uluşen, M. ve Erdem, R. (2007). *Sağlık Hizmetlerinde Kalite Deneyimi: Dr. Ekrem Hayri Üstündağ Kadın Hastalıkları ve Doğum Hastanesi Örneği*. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2(6): 58.

Çakırer, M. A. (2018). *Çalışan Öneri Sistemi*. <http://www.kobitrend.com.tr/-1-10141-calisan-oneri-sistemi.html> . [Erişim Tarihi: 15.04.2019].

Cooper, P.D. (1994). *Health Care Marketing: A Foundation for Managed Quality*, Edition: 3rd, Publisher: Aspen Publishers, p:20

Çuhacı, N. *Öneri Sistemi Nasıl Değer Yaratır?*, <https://www.xing.com/communities/posts/oeneri-sistemi-nasil-deger-yaratir-1004146497>. [Erişim Tarihi: 15.04.2019].

Elçi, Ş. (2007). *İnovasyon Kalkınmanın Ve Rekabetin Anahtarı*. Ankara: Technopolis Group yayınları.

- Imai, M., (1994). *Kaizen, Japonya'nın Rekabetteki Başarısının Anahtarı*, İstanbul: Brisa yayınevi
- Liao, J.F. (2009). *The Effects of Internal Marketing on Customer Orientation in The Banking Industry*, Doctoral Dissertation, Golden Gate University, United States- California
- Kovancı, A. (2003). *Toplam Kalite Yönetimi Fakat Nasıl?* İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Narver, J. C., and Slater, S. F. (1990). The effect of a market orientation on business profitability. *Journal of Marketing*, 54(4), 20-35.
- Ünal, A. (2003). Çalışanların Katılımı ve Öneri Sistemleri. *İş Güç Dergisi*. 5 (2):14-36.

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2019, 2(4):256-264.

DOI:10.26677/TR1010.2019.125

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası:

<https://www.sobibder.org>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Malatya Sancağı İzolu Nahiyesi Kadioğlu ve Pınarlı Karyelerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1842-1843)*

Öğr. Gör. Dr. Kazım KARTAL Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Ağlasun MYO, Burdur, e-posta: kartalkazim44@gmail.com.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5550-6808>

Öz

Osmanlı Devleti'nde en küçük yerleşim birimi olan karyelerle ilgili önemli kaynaklardan birisi nüfus defterleridir. Bu defterler, o bölgede yaşayan insanların ekonomik ve sosyal durumlarıyla ilgili bilgiler içermektedir. Nüfusa ait bilgiler, sosyal ve ekonomik yapıyı belirleyen önemli göstergeler arasındadır. Bu nedenle biz bu çalışmamızda BOA bulunan 1258 tarihli Nfs kodu 2640 olan *Harput eyaleti, (Malatya) sancağı, Malatya, Cubas nahiyesi, İzoli nahiyesi* Nüfus defteri kaynak olarak kullanıp İzolu nahiyesine bağlı olan Kadioğlu ve Pınarlı karyelerinin sosyo-ekonomik yapısı üzerine değerlendirme yapacağız. Pınarlı ve Kadioğlu karyelerinde yaşayan insanların sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgi verilecektir. Netice itibarıyla nüfus defterlerine bağlı olarak, Osmanlı Devleti'nin küçük yerleşim birimi olan Pınarlı ve Kadioğlu karyelerinin 19. yüzyılın ortalarında sosyal ve ekonomik durumu değerlendirilecektir.

*Bu çalışma 3-4 Mayıs 2019 tarihleri arasında İKSAD tarafından düzenlenen 4. Uluslararası Tarih ve Kültür Kongresinde sözlü olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kelimeler: Osmanlı Devleti, Pınarlı, Kadioğlu, Nüfus Defteri.

Makale Gönderme Tarihi: 05.04.2019

Makale Kabul Tarihi: 15.05.2019

Önerilen Atıf:

Kartal, K. (2019). Malatya Sancağı İzolu Nahiyesi Kadioğlu ve Pınarlı Karyelerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1842-1843), *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(4): 256-264.

© 2019 Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2019, 2(4): 256-264. DOI:[10.26677/TR1010.2019](https://doi.org/10.26677/TR1010.2019).
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası:www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

**The Socio-Economic Structure of Malatya Sancagi Izolu Nahiyesi Kadioglu and Pinarli
Carians (1842-1843)**

Dr. Kazım KARTAL Mehmet Akif Ersoy University, Ağlasun Vocational High School, Burdur, e-mail:
kartalkazim44@gmail.com.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5550-6808>

Abstract

One of the most important sources in the Ottoman Empire about the carians are the population records. These records contain information about the economic and social situation of people living in that area. Information about the population is one of the most important indicators determining the social and economic structure. In this study, we will use the population registers of Harput state, Malatya, Malatya, Cubas subdistrict, Izoli subdistrict which were found in BOA 1258 with Nfs code 2640 as a source, we will evaluate the socio-economic structure of Kadioglu and Pinarli carians, which are connected to the Izolu district and information about the social and economic structures of the people living in Pinarli and Kadioglu will be given. As a result, depending on the population registers, the social and economic situation of Pinarli and Kadioglu, the carians of the Ottoman Empire mid-19th century, will be evaluated.

Keywords: Ottoman Empire, Pinarli, Kadioglu, Population Registers

Received: 05.04.2019

Accepted: 15.05.2019

Suggested Citation:

Kartal, K. (2019). The Socio-Economic Structure of Malatya Sancagi Izolu Nahiyesi Kadioglu and Pinarli Carians (1842-1843), *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 2(4): 256-264.

© 2019 Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi.

GİRİŞ

Osmanlı şehir tarihi araştırılırken başvurulacak önemli kaynaklar arasında arşiv belgeleri yer almaktadır. Bu arşiv belgelerinde zaman mekân ve insan unsurunu bir arada barındıran arşiv kaynakları arasında önemli olan kayıtlardan biride nüfus defterleridir. Kent nüfusu ve kentin sosyo-ekonomik yapısı bakımından nüfus defterlerinin kent tarihine katkıları oldukça önemlidir. Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren halkın ekonomik yapısını görmek, devletin mali ve askeri ihtiyaçlarını karşılamak için sayımlar yapmış ve bu yaptıkları sayımları ise düzenli olarak kaydetmiştir (Kural, 2018:16). Yapılan sayımlar sonucunda halkın ekonomik durumu ve askerliğe elverişli kişi sayısı tespit edilmiştir (Kartal, 2019:191-225). Yeni fetihler olduğunda ve padişah değişikliklerinden sonra genelde 30 yılda bir sayım ve tespitler merkezi hükümet tarafından yapılmıştır (Barkan, 1940:20-38). Fethedilen bölgenin toprak ve insan profilini ortaya çıkarmak için sayımların yapıldığı görülmektedir. Yapılan sayımlarda bekâr erkek çocukları ve her hanenin reisi defterlere kaydedilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu XV. ve XVI. yüzyıllarda tımar sistemini uyguladığı bölgelerde vergi mükelleflerin ödeyeceği vergi miktarını, bu vergilerin kimlerin tasarrufunda olduğunu tespit etmek amacıyla tahrir defterleri tutar ve bu konudaki tüm bilgileri sistematik bir şekilde kayıt altına almıştır. Bu defterlere ise mufassal ve icmal defterleri adı verilmekteydi (Kural, 2018:16). Mufassal defterler daha ayrıntılı bilgiler içerirken, icmal defterler ise mufassal defterlerde bulunmayan daha özet bilgilerin mevcut olduğu, dirlik sahiplerinin isimlerini ve gelir toplamlarını veren defter türleridir (Öz, 2010:425-429). Osmanlı İmparatorluğu bu sayımlara önem verdiğini Kemankeş Kara Mustafa Paşanın Sultan İbrahim'e sunduğu lahiyadan sayım hakkında şu sözden de açıkça anlaşılmaktadır: "Tahrir: memleket yazımı demektir. Gayet lâzımdır. Otuz yılda bir kerre tahriri memleket kanundur. Amma gayet Müslüman ve dindar adamlar tayin olunup cümle mahrusa bir uğruna tahrir lazımdır." Defterdarlık yapan Sarı Mehmet Paşa'da bu konuya değinerek, "Reayanın defteri dahi Divanı-ali defterhanesinde mazbut olup otuz senede bir tahrir olunup mürde ve marizleri ifraz ve hariç ezdefter olanları müceddeten deftere kaydettirmek lazımdır" diyerek 30 yılda bir sayımın kanun olduğunu ve yapılan tahrirlerin devlet nezdinde önemine değinmiştir (Karal 1997: 6). Osmanlı devleti XIX. yüzyıla kadar nüfus sayımları vergi ve toprak tespiti için yapılmıyordu. İmparatorlukta yapılan en erken tahrir sayımı Ömer Lütfü Barkan' a göre I. Murat dönemine aittir. Daha sonraki yüzyıllarda Sultan II. Selim, III. Murat döneminde tahrirler yapılmıştır (Öz, 2010:425-429). Zamanla tımar sistemi önemini yitirmiş ve tahrir faaliyetleri terkedilmiştir. XVI. yüzyılın sonuna kadar olağanüstü hallerde alınan ve gayri mükerrer bir vergi türü olarak ortaya çıkan kelime anlamı itibariyle "sonradan meydana gelen, aslî ve sabit olanın zıddı" gibi anlamları bulunan avarız vergisi (Sahillioğlu, 1991: 108-109), uzun süren savaşlar sonucunda devlete maddi açıdan büyük yüklerin binmesi ve devletin nakit ihtiyacını karşılayamaması sonucu, avarız vergisi XVII. yüzyıldan itibaren düzenli toplanan vergi olmuştur (Özel, 2000: 35-50).

Avarız vergisinin düzenli alınması ile birlikte Osmanlı toprak sistemi ve toprağa bağlı olan gelirlerde değişimler olmuştur. Klasik tahrirlerde yer alan ekilebilir toprak büyüklüğü ve ürün miktarı, avarız defterlerinde bulunmazken, hane odaklı veya bireysel olarak yapılan sayımlar bu defterlerde bulunmaktadır (Özel, 2000: 35-50). XVIII. yüzyıl da bu uygulama devam etmiştir (Emecen, 2001:328). Avarız kayıtları bölgesel kayıtlar olması nedeniyle geniş çaplı sayımları barındırmamaktadır. Bu nedenle XVIII. yüzyıl ve öncesinde geniş kapsamlı nüfus sayımlarına rastlanılmamaktadır. XIX. Yüzyıla gelindiğinde ise modern olarak niteleyebileceğimiz nüfus sayımları yapılmıştır.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti elinde kalan topraklardaki halkın sosyal, iktisadi ve askeri potansiyelini belirleyerek ve otoritesini sağlamlaştırarak nüfusu işlevsel hale getirebilmek için modern anlamda nüfus sayımları yapmıştır. 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra 1828-1829'da vergi verebilecek insan sayısını ve orduda istihdam edilecek nüfusu tespit etmek için ilk nüfus sayımları yapılmaya başlanmıştır. Ancak Rusya ile aynı yıl savaşa girilmesi nedeniyle bu sayımlar tamamlanamamış ve savaşın ardından ülke genelinde ilk nüfus sayımları 1830-31 yılları içerisinde yapılmıştır (Carter, 2001:62).

Biz de bu çalışmamızda BOA bulunan 1258 tarihli Nfs kodu 2640 olan *Harput eyaleti, (Malatya) sancağı, Malatya, Cubas nahiyesi, İzoli nahiyesi* Nüfus defteri kaynak olarak kullanıp İzolu nahiyesine bağlı olan Kadioğlu ve Pınarlı karyelerinin sosyo-ekonomik yapısı üzerine değerlendirme yapılacaktır.

KADIOĞLU KARYESİ SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Sosyo-ekonomik yapıyı ortaya koyan en önemli özellikler lakap ve mesleklerdir. Türk kültüründe lâkap verme geleneği yaygındır. Lâkap: Bir kişiye veya bir aileye kendi isminden ayrı olarak sonradan takılan, o kişinin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ada denir (Seher ve Çalışkan, 2016:104-126). Lâkaplar kişiyi kendi isminden ayrı olarak tanıtan, sonradan konan ve onun belirgin özelliğini gösteren adlardır. Genel ahlâka aykırı olmaması ve ilgili kişinin belli bir çevrede bu lâkapla tanınması kaydıyla ada da dönüşebilmektedir. Türk Ansiklopedisi'nin ilgili maddesinde lâkapların üç olarak gösterilmiştir. Bunlar: "1. Metih yolu, 2. Tarif ve tanıtmaya, 3. Kötüleme ve hafife alma" şeklinde sayılmaktadır (Coşar, 2003:27-40) İslam Ansiklopedisinin ilgili maddesine baktığımızda ise Lakap; "övgü veya yergi ifade eden isim ve sıfat" anlamındadır. Cahiliye döneminde kişinin, adından başka sonradan toplumun verdiği bir de lakabı olur, onun fizik veya karakter yapısını yansıtan bu lakap bazen takdir, bazen tahkir ifade ederdi (Bozkurt, 2003:65-67). Osmanlı Devletinde de Anadolu'da ailelerin birbirini tanıması için sülale veya soyadı geçen mutlaka bir lakabı vardı. Fakat bu lakap çekirdek aileye değil birbiriyle akrabalık bağı olan bir sülaleye aitti. Bu nedenle Anadolu'nun kasaba ve şehirlerinde insanlar birbirini lakabından tanırdı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ve 1934 yılında Soyadı Kanunu'nun kabulünden sonra uzun süre devam eden bu gelenek son dönemlerde yaşanan yoğun göç olgusu ile giderek etkisini kaybetmiştir. Soyadı Kanunu'nun kabulüyle birlikte uygun olan bazı lakaplar aynen veya bazı değişikliklerle soyadı olarak da alınmıştır (İpşirli, 2003:65-67). Günümüzde kırsal kesimlerde halk arasında da hala lakaplar ile halk birbirini kimlikli olarak tanımaktadır. Çalışmamıza konu olan nüfus defterinde geçen lakaplar aşağıdaki gibidir (BOA, NFSd, no:1258). (Tablo 1)

Tablo 1: Kadioğlu Karyesinde Lakaplar

Sıra no	Lakaplar	Sıra no	Lakaplar
1	Kadioğlu	15	Dezooğlu
2	Hacoğlu	16	Paşooğlu
3	Ziyaloğlu	17	Yiğitbaşıoğlu
4	Bozooğlu	18	Hacı Mustafaoğlu
5	Herdlioğlu	19	Davudoğlu
6	Ömeroğlu	20	Murtazaoğlu
7	Alioğlu	21	Mamooğlu
8	Osmanoğlu	22	Yusufoğlu
9	İbrahimioğlu	23	İbrahimioğlu
10	Gidooğlu	24	Sakatoğlu
11	Tahiroğlu	25	Ağcuoğlu
12	Ahmedoğlu	26	Hacooğlu
13	Battaloğlu	27	Osmanoğlu
14	İsmailoğlu	28	Nebioğlu

Meslekler

Meslekler, bir bölgenin iktisadi yapısını ortaya koymasından önem arz etmektedir. Kadioğlu karyesinde bulunan meslekler Çiftçi, Rençber ve Askerlik vazifesini yerine getiren kişilerden oluşmaktadır. Çiftçi ile Rençber ayrı kaydedildiği görülmektedir. Zira Rençber kelimesi köken olarak

Farsçadır. İstrap, zahmet, eziyet anlamındaki renc kelimesinden gelmiştir. Ancak zaman içerisinde Türkçeleşmiş bir kelimedir ve genel kullanım şekliyle toprak işçiliği ile ilgilidir (Talci, 2002:714-717). Toplum düşüncesi, toprakla uğraşan herkesi Rençber olarak nitelendiriyor olmakla beraber, İktisat literatüründe ise toprakla uğraşan herkes Rençber olarak nitelendirilmemektedir. Çiftçi ile Rençber kavramları, aynı defter içerisinde art arda, farklı kişiler olarak kaydedilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla burada kendisi arazi sahibi olduğu halde toprağı işleyenler Çiftçi, kendi mülkü olmaksızın başkasının arazisinde işçi olarak çalışan kişiler veya arazi ve hayvan kiralamak suretiyle uğraşan kişiler ise Rençber olarak adlandırılmaktadır. Çalışmamıza konu olan nüfus defterinde geçen mesleklere baktığımızda Kadioğlu karyesinin iktisadi yapısı ve sosyal yapısı üzerine kısa bir değerlendirme yapacak olursak tarım ürünlerine bağlı olup üretici nüfusa sahiptir. Ancak şu da bir gerçektir ki iktisadi açıdan ve sosyal açıdan tarıma bağlı nüfusun olduğu ve sanayi, sağlık ve eğitim açısından geri kalmış olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Çiftçi sayısının Rençber sayısından fazla olması ise halkın kendi topraklarında çalışmış olduğu ancak Rençber sayısında azımsanmayacak sayıda kişilerin olması ise halkın sosyal ve iktisadi seviyesinin iyi olmadığını bizlere göstermektedir. Kadioğlu karyesinde yaşayan 32 kişiden 10 kişi Rençber konumundadır. Bu da yaklaşık olarak %32 kişiye tekabül etmektedir (BOA, NFSd, no:1258). (Tablo 2).

Tablo 2: Meslekler

Sıra no	Meslek adı	Kişi sayısı	Yaş ortalaması
1	Çiftçi	19	48
2	Rençber	10	41
3	Piyade-hassa, Asitane	4	20

PINARLI KARYESİ SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Pınarlı karyesinde bulunan 33 kişinin lakapları şu şekildedir: Teloğlu(4), Darıca Mehmedoğlu (9), Ömeroğlu (8), Hüseyinoğlu (1), Osmanoğlu (2), Çukadaroğlu (2), Mustafaoğlu (5), Güloğlu(2) lakapları bulunmaktadır (BOA, NFSd, no:1258). (Tablo 3)

Tablo 3: Pınarlı karyesinde bulunan kişilerin lakapları

Sıra no	Lakaplar
1	Teloğlu
2	Darıca Mehmedoğlu
3	Ömeroğlu
4	Hüseyinoğlu
5	Osmanoğlu
6	Çukadaroğlu
7	Mustafaoğlu
8	Güloğlu

Meslekler

Mesleklere baktığımızda 33 kişi içerisinde bir kişinin askerde bulunduğu diğer kişilerin ise Çiftçi ve Rençber olduğu görülmektedir. Toplamda 9 kişi meslek olarak kaydedilmiştir. Bu durum aslında burada yaşayan kişilerin büyük çoğunluğunun işsiz olduğunu bizlere göstermektedir. (Tablo 4)

Tablo 4: Pınarlı Karyesinde bulunan meslekler

Sıra no	Meslek adı	Kişi sayısı	Yaş ortalaması
1	Çiftçi	6	39
2	Rençber	2	38
3	Piyade-hassa, Asitane	1	20

SONUÇ

Bu çalışmamıza konu olan defter, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, bulunan 1258 tarihli NFS kodu 2640 olan *Harput eyaleti, (Malatya) sancağı, Malatya, Cubas nahiyesi, İzoli nahiyesi* nüfus defteridir. Araştırmada, Osmanlı Devleti'nin, 1842 yılında Malatya sancağında yapılan ilk nüfus sayım kayıtlarını içermektedir. 1842 yılındaki arşiv kayıtları üzerinden XIX. yüzyıl ortalarında Kadıoğlu ve Pınarlı karyelerinin sosyal ve iktisadi yapısı ortaya konulmuştur. Ayrıca defter oldukça düzenli tutulmuş ve nüfus kaydı ile ilgili ayrıntılı ilk elden bilgiler sunmaktadır.

2640 numaralı nüfus defterine göre Kadıoğlu ve Pınarlı karyelerinin kayıtları meslek grupları ve lakaplar tespit edilip tablolar halinde düzenlenmiştir. İktisadi açıdan değerlendirildiğinde her iki karyede de tarıma yönelik bir işçi grubunun olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Pınarlı karyesinde yaşayan kişilerin Kadıoğlu karyesine oranla daha az gelire sahip olup ve işsizlik oranı daha fazladır. Bu durum bize Kadıoğlu karyesinin Pınarlı karyesine oranla yaşam standartlarının daha iyi olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak her iki karyede işgücü tarım ürünlerine yönelik olup, her iki karyede işsizlik oranları fazladır.

Arşiv Kaynakları

BOA, NFSd, no:1258.

KAYNAKÇA

Altı, Aziz. (2018). Makedonya'da Bir Bektaşî Köyü: Kanatlar, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşîlik Sempozyumu*, C. 1 içinde (ss.67-90), Ankara.

Barkan, Ö. L. (1940). Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri-I, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2(1):20-38.

Bingül, Ş. (2016). (H.1252/M.1836) Yılı Nüfus Sayımına Göre Van Kazasına Bağlı Gayrimüslim Köylerin Demografik Yapısı, *Journal of History and Future*, 3, 101-116.

Bingül, Ş. (2016). H.1252/M.1836) Yılı Nüfus Sayımına Göre Van Kazasına Bağlı Müslim Köylerin Demografik Yapısı, *Tarih Okulu Dergisi*, XXVI (ss. 87-115).

Bozkurt, N. (2003). "Lakap", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.27 içinde (ss.65-67). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Carter, F. V. (2011). *Modern Türkiye Tarihi (1789-2007)*, İstanbul: Timaş Yay.

- Coşar, A. M. (2003). Trabzon'da Kullanılan Lâkaplar Üzerine Bir Derleme/Değerlendirme, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 12(42): 27-40.
- Emecen, F. M. (2011). *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- İpşirli, M. (2003). "Lakap", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.27 içinde (ss.65-67). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*. (Çev. Bahar Tırnakçı). İstanbul: Timaş Yayınları
- Kartal, K. (2019). Tanzimat Süresince Diyarbakır'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme (1847/1848), (Editör) Oktay Bozan ve Hakan Asan vd., *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır* C.1 içinde, (ss.191-225) Ankara: Manas Yay.
- Karal, E. Z. (1997). *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Kural, N. (2018). 2794-2795 Numaralı Gevaş-Vastan-Karçikan-Havasor Nahiyelerinin Müslim-Gayrimüslim Nüfus Defterleri'nin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin.
- Seher, Ş. ve Çalışkan, E. (2016). "Türk Folklorunda Lâkap Verme Geleneği: Bartın Örneği", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, .14, 104-126.
- Öz, M. (2010). "Tahrir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Cilt 39 içinde (ss.425-429) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özel, O. (2000). Avarız ve Cizye Defterleri, Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik, (Derleyen) Halil İnalçık, Şevket Pamuk, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, (ss. 35-50). Ankara.
- Sahillioğlu, H. (1991). "Avarız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Cilt 4 içinde (ss.108-109.) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Telci, Cahit, (2002), Osmanlı İktisat Literatüründe Bulunan ve Günümüzde Hâlâ Yaşayan Bir Kavram: Rençber, *Türkler Ansiklopedisi*, C.10 içinde (ss.714-717). Ankara.

Ek 1: Pınarlı Karyesi

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI [BOA] ©

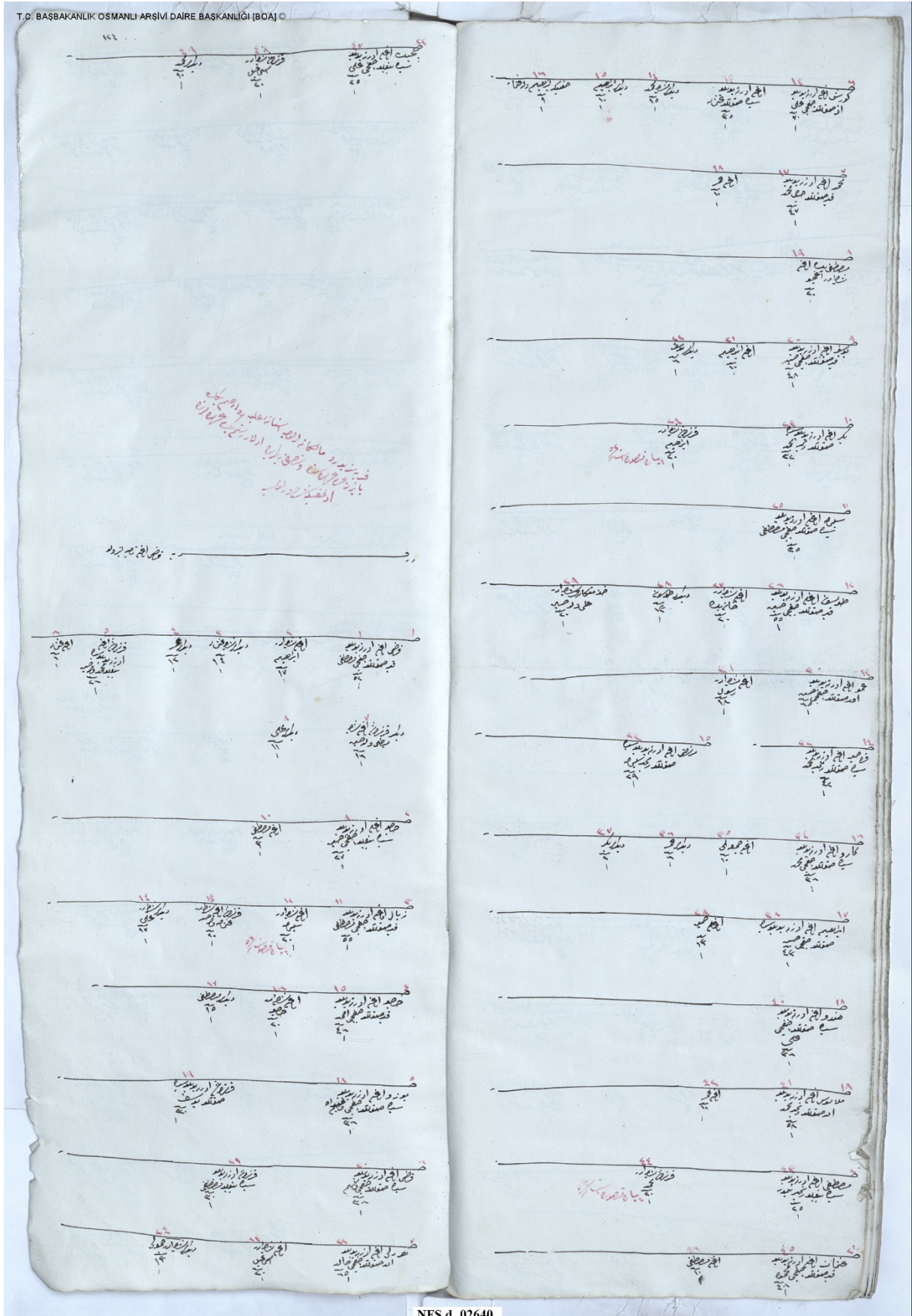
حالیقہ قریطیا

۱۵۶

۱	محمد ابرار پور	۱	محمد ابرار پور
۲	محمد ابرار پور	۲	محمد ابرار پور
۳	محمد ابرار پور	۳	محمد ابرار پور
۴	محمد ابرار پور	۴	محمد ابرار پور
۵	محمد ابرار پور	۵	محمد ابرار پور
۶	محمد ابرار پور	۶	محمد ابرار پور
۷	محمد ابرار پور	۷	محمد ابرار پور
۸	محمد ابرار پور	۸	محمد ابرار پور
۹	محمد ابرار پور	۹	محمد ابرار پور
۱۰	محمد ابرار پور	۱۰	محمد ابرار پور
۱۱	محمد ابرار پور	۱۱	محمد ابرار پور
۱۲	محمد ابرار پور	۱۲	محمد ابرار پور
۱۳	محمد ابرار پور	۱۳	محمد ابرار پور
۱۴	محمد ابرار پور	۱۴	محمد ابرار پور
۱۵	محمد ابرار پور	۱۵	محمد ابرار پور
۱۶	محمد ابرار پور	۱۶	محمد ابرار پور
۱۷	محمد ابرار پور	۱۷	محمد ابرار پور
۱۸	محمد ابرار پور	۱۸	محمد ابرار پور
۱۹	محمد ابرار پور	۱۹	محمد ابرار پور
۲۰	محمد ابرار پور	۲۰	محمد ابرار پور
۲۱	محمد ابرار پور	۲۱	محمد ابرار پور
۲۲	محمد ابرار پور	۲۲	محمد ابرار پور
۲۳	محمد ابرار پور	۲۳	محمد ابرار پور
۲۴	محمد ابرار پور	۲۴	محمد ابرار پور
۲۵	محمد ابرار پور	۲۵	محمد ابرار پور
۲۶	محمد ابرار پور	۲۶	محمد ابرار پور
۲۷	محمد ابرار پور	۲۷	محمد ابرار پور
۲۸	محمد ابرار پور	۲۸	محمد ابرار پور
۲۹	محمد ابرار پور	۲۹	محمد ابرار پور
۳۰	محمد ابرار پور	۳۰	محمد ابرار پور
۳۱	محمد ابرار پور	۳۱	محمد ابرار پور
۳۲	محمد ابرار پور	۳۲	محمد ابرار پور
۳۳	محمد ابرار پور	۳۳	محمد ابرار پور
۳۴	محمد ابرار پور	۳۴	محمد ابرار پور
۳۵	محمد ابرار پور	۳۵	محمد ابرار پور
۳۶	محمد ابرار پور	۳۶	محمد ابرار پور
۳۷	محمد ابرار پور	۳۷	محمد ابرار پور
۳۸	محمد ابرار پور	۳۸	محمد ابرار پور
۳۹	محمد ابرار پور	۳۹	محمد ابرار پور
۴۰	محمد ابرار پور	۴۰	محمد ابرار پور
۴۱	محمد ابرار پور	۴۱	محمد ابرار پور
۴۲	محمد ابرار پور	۴۲	محمد ابرار پور
۴۳	محمد ابرار پور	۴۳	محمد ابرار پور
۴۴	محمد ابرار پور	۴۴	محمد ابرار پور
۴۵	محمد ابرار پور	۴۵	محمد ابرار پور
۴۶	محمد ابرار پور	۴۶	محمد ابرار پور
۴۷	محمد ابرار پور	۴۷	محمد ابرار پور
۴۸	محمد ابرار پور	۴۸	محمد ابرار پور
۴۹	محمد ابرار پور	۴۹	محمد ابرار پور
۵۰	محمد ابرار پور	۵۰	محمد ابرار پور

NFS.d. 02640

Ek:2: Kadıoğlu Karyesi

NFS.d. 02640

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2019, 2(4):265-287.

DOI:10.26677/TR1010.2019.126

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası:

<https://www.sobibder.org>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Türk Soylu Üniversite Öğrencilerinin Türkçe Konsonantları Uygulayabilme Düzeyleri: Kazakistan Örneği

Doç. Dr. Cemal ÖZDEMİR, Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Filoloji Bölümü, Kazakistan, e-posta: cemal.ozdemir@sdu.edu.kz
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1166-3083>

Öz

Türkçenin öğretim faaliyetleri hızlı bir artış göstermektedir. Türkçe öğrenenlerin içerisinde büyük bir çoğunluğu köken olarak Türkçeye yakın dilleri bilen kişiler oluşturmaktadır. Bu kişiler, Türkçe öğrenirken ana dillerinden olumsuz transfer sorunu yaşamaktadırlar. Kazak öğrencilerin de bu sorunu ve konsonantlarla ilgili değişik sorunları yaşadıkları düşünülmektedir. Kazak öğrenciler Türkçe kelimeleri yazarken ne gibi konsonant hataları yapmaktadırlar ve bu hataların çözümleri nelerdir? sorusu araştırmanın ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Araştırmaya, A2 seviyesindeki 77 Kazak öğrenci katılmıştır. Öğrencilere uygulanmak üzere alan yazından öncelikle 10 metin seçilerek uzmanlara gönderilmiştir. Uzman görüşleri neticesinde seçilen 3 metin, araştırmacı tarafından Kazak öğrencilere dikte ettirilmiştir. Dikte ettirilen kağıtlardan gelişigüzel (rastgele) örneklem seçim tekniği ile 11 öğrenciye ait kağıtlar seçilmiştir. Hatalı yazılan kelimeler betimsel analiz ile tespit edilmiş ve Excel yardımıyla çözümlenmiştir. Kazak öğrencilerin Türkçe kelimeleri yazarken konsonantlarla ilgili yaptıkları hataların sıklıkları ve hataların türleri fonetik hatalar kapsamında sınıflandırılmıştır. Araştırmada, konsonant düşmesi, türemesi, ikizleşmesi, tekleşmesi gibi farklı türde hataların yapıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Soydaşlara Türkçe Öğretimi, Fonetik Sorunlar, Konsonant, Kazak, Dikte.

Makale Gönderme Tarihi: 28.03.2019

Makale Kabul Tarihi: 24.05.2019

Önerilen Atıf:

Özdemir, C. (2019). Türk Soylu Üniversite Öğrencilerinin Türkçe Konsonantları Uygulayabilme Düzeyleri: Kazakistan Örneği, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(4): 265-287.

© 2019 Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2019, 2(4): 265-287. DOI:[10.26677/TR1010.2019](https://doi.org/10.26677/TR1010.2019).
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası:www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Turkish Native University Students' Levels of Applying Turkish Consonants: Case of Kazakhstan

Assos. Prof. Dr. Cemal ÖZDEMİR, Suleyman Demirel University, Faculty of Education and Humanities, Department of Philology, Kazakhstan, e-mail: cemal.ozdemir@sdu.edu.kz

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1166-3083>

Abstract

The teaching activities of Turkish are increasing rapidly. The majority of Turkish learners are people who know languages that are close to Turkish. These people have negative transfer problems from their mother tongue when they learn Turkish. Kazakh students are also likely to experience this problem and the various problems associated with the consonants. The question "What kind of mistakes related to consonants do students make when writing Turkish words and what are the solutions to these errors?" helped to reveal the research. 77 Kazakh students studying A2 level participated in the study. In order to be applied to students, 10 texts were selected and sent to the experts. 3 texts selected as a result of expert opinions were dictated to the Kazakh students by the researcher. Random samples were chosen from the dictated papers and 11 papers were chosen. Written words were determined by descriptive analysis and analyzed with the help of Excel. The frequency of the mistakes and mistakes made by Kazakh students on consonants while writing Turkish words were classified as phonetic errors. In the research, it has been determined that different kinds of errors such as consonant drop, descent, twinning and unification have been made.

Keywords: Teaching Turkish to the Kinsman, Phonetic Problems, Consonant, Kazakh, Dictation

Received: 28.03.2019

Accepted: 24.05.2019

Suggested Citation:

Özdemir, C. (2019). Turkish Native University Students' Levels of Applying Turkish Consonants: Case of Kazakhstan, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 2(4): 265-287.

© 2019 Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi.

GİRİŞ

Ergin (1989: 3)'e göre dil, tarihin çok eski zamanlarına kadar uzanan gizli bir sistemdir. Bununla beraber dil, ihtiyaçlara göre şekillenen canlı bir varlıktır. Aksan (2015: 13) ise dilin, bir toplumu ulus yapan bağların en güçlüsü olduğunu; fertleri ulusuna, yurduna, geçmişine sıkıca bağladığını; kuşaklar boyu aktararak geldiğini ve insanları geçmişle gelecek arasındaki zincirin bir halkası haline getirdiğini ifade etmektedir.

İnsanın yaratıldığı ilk andan beri hava, su kadar ihtiyaç duyduğu bir şey varsa o da kuşkusuz dildir. Kendini, arzularını, duygu ve düşüncelerini özgür bir şekilde ifade edebilmesi ve kendinden istenene muhatap olabilmesi için ihtiyaç duyduğu araçtır, dil. Aynı zamanda eğitime ve öğretime ihtiyacı olan insanoğlunun kaybetmemesi gereken en değerli varlığı da şüphesiz dildir (Özdemir, 2018).

Toplumlarla beraber gelişen dil, o toplumun hayatını devam ettirdiği coğrafyadan, etraftaki kültürel özelliklerden etkilenerek gelişir. Öğrenilmekte olan dilin yapısal özellikleri ile o dili öğrenenlerin ana dillerinin yapısal özellikleri yabancı dil öğrenimini etkilemektedir (Arslan, 2014: 189-190). Bu sebeple Türkçenin köken ve yapısal özelliklerinin incelenmesi Türkçe öğretimi adına gereklidir.

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİ

Yeni bir dil öğrenmek günümüzde kaçınılmaz bir ihtiyaç olmuştur. Bu amaçla bireyler ve devletler pekçok yatırımlar yapmaktadırlar. Dil öğretimi faaliyetleri bazen devletler, bazen özel kuruluşlar bazen de bireyler aracılığıyla yapılmaktadır. Dil öğretimi faaliyetlerinin yapıldığı diller içerisinde son dönemde Türkçe de hızlı bir şekilde dahil olmuştur. Türkçenin yabancı dil olarak öğretilme faaliyetleri hem Türkiye'de hem de yurt dışındaki birçok ülkede yapılmaktadır. Türkçe öğrenen grupların arasında büyük bir çoğunluğu Türkçeye yakın dilleri bilen kişiler oluşturmaktadır.

Yabancı dil öğrenme konusunda hedefler farklı farklı olabilir. Bazıları ihtiyaç olduğunu düşündükleri için yabancı bir dil öğrenirler. Bazı insanlar zorunda oldukları için bazıları da zevk aldıkları için öğrenirler. Bu konu ile ilgili McKay ve Hornberger (2009), bir yabancı dili öğrenen hedef kitle kendi ilgi, ihtiyaç, tutum, kapasite, ön bilgiler ve deneyimleri doğrultusunda bir yabancı dili öğrenirler ifadelerini kullanmışlardır.

Türkçenin günümüzdeki durumuna bakıldığında konuşan insan sayısı bakımından dünyanın önde gelen dillerinden olduğu görülmektedir. Türkçe dünyada en çok konuşulan diller arasında beşinci sırada yer almaktadır (Akalin, 2005). Türkçe öğretimi faaliyetlerinin çağdaş yöntemleri yakalaması 1980'lerden sonra olmuştur. Türkçenin yabancılara öğretimi için Ankara Üniversitesi bünyesinde kurulan (1984) TÖMER ile faaliyetler farklı bir boyut kazanmıştır. İlki Ankara'da açılan bu kurumların sayısı hızlı bir şekilde artmıştır. Yurt içinde çoğunlukla üniversitelerin Türkçe öğretim merkezlerinde yabancılara Türkçe öğretimi yapılmaktadır (Alyılmaz, 2010: 729) Yurt dışında ise durum biraz daha farklıdır. Yabancılara Türkçe öğretim faaliyetleri yurt dışında ilk yıllarda, özellikle özel teşebbüsler tarafından açılan kurumlarda, özel ve devlet üniversitelerine bağlı Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde, elçiliklere bağlı Türkçe öğretim merkezlerinde gerçekleştirilmektedir.

Sovyetler Birliği'nin 1990'lı yılların başında yıkılmasıyla bu bölgedeki ülkelerin Türkçeye olan ilgileri artmıştır. Türkiye, hem ekonomik hem de siyasi alanlarda bu ülkelerle hızlı bir şekilde ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu ilişkiler neticesinde soydaş ülkelerde yaşayan insanlar Türkçe

öğrenmeye başlamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti devletinin verdiği destekle üniversite öğrencileri Türkiye’de eğitim-öğretim almışlardır. Kazakistan ve Türkiye arasındaki karşılıklı ilişkilerin neticesinde Kazakistan’da da özel teşebbüslerin açtığı liseler, elçilik kontrolünde Türkçe öğretim merkezleri, özel ve devlet üniversiteleri açılmıştır. Bu araştırmanın yapıldığı Süleyman Demirel Üniversitesi de 1996 yılında açılan kurumlardan bir tanesidir.

Ana dili Türkçenin bir lehçesi olan bireylere yapılan Türkçe öğretimini, diğer yabancılara yapılan Türkçe öğretimi ile aynı kategoriye koymak ve bu doğrultuda öğretim yapmak doğru bir yaklaşım değildir (Yağmur, 2013). Dillerin köken ve yapı olarak birbirlerine yakın ya da uzak olması, dil öğrenmenin zorluğunu etkileyen önemli bir faktördür (Atilla, 2001). Ana dilinden edindiği alışkanlıklar sebebiyle bireylerin yabancı dilde ses bilgisi, şekil bilgisi, sözcük bilgisi ve söz dizimi gibi alanlarda bazı zorluklar yaşadıkları doğrudur (Beardsmore, 1982’den akt. Bhela, 1999). Ayrıca, hedef dil ile ana dilin fonetik ve imla sistemlerinin özellikleri de dil öğrenme sürecini etkileyici önemli faktörlerdir (Swan, 1997). “Yeni dil öğrenen bireyler genellikle, hedef dili kullanırken iki dilin kurallarını ve kavramlarını karşılaştırırlar ve karşılıklı aktarımlar yaparlar” (Soral, 2009: 19). Türkiye Türkçesi ile çok fazla benzer yönleri olan dilleri kullanan bireyler, Türkçeye tamamen yabancı olan bireylere nazaran daha az zorlanırlar (Karatay ve Kartallıoğlu, 2012: 3). Her ne kadar Türk soyluların kullanmış oldukları dilleri Türkçeye yakın olsa da bu öğrenciler de Türkçe öğrenme aşamasında çok farklı sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunlar çok fazla çeşitlilik göstermektedir: Ana dillerinden yaptıkları olumsuz aktarımlar, kullandıkları alfabeden kaynaklanan sorunlar, öğreticiden kaynaklanan sorunlar, öğretim ortamından kaynaklanan sorunlar, sahip oldukları diğer dillerden kaynaklanan sorunlar bunlardan bazılarıdır. Türk soylu öğrenciler Türkçe öğrenmeye başlamadan önce genellikle 3 dil öğrenmiş kişilerdir. Ana dilleri, Rusça ve İngilizce bu kişilerin Türkçe öğrenme sürecine kadar sahip oldukları diller arasındadır. Bu durum farklı sorunlara neden olmaktadır. Türk soyluların Türkçe öğrenimleri aşamasında yaşadıkları sorunlarla birlikte Türkçe öğrenme sebepleri, Türkçeye karşı ilgileri de Türkçe öğrenmelerine etki eden önemli etkenlerdendir.

Dinleme ve Yazma Becerisi ile Dikte Çalışması

Yeni bir dil öğrenirken dinleme becerisi; okuma, yazma ve konuşma becerilerinin gelişimine kaynaklık etmektedir (Oxford, 1993). Bu sebeple ikinci ya da yabancı bir dil öğretimi üzerine ortaya konan çalışmalarda hedeflenen dilin öğretiminde dinleme becerisinin etkisi önemli bir yer tutmaktadır (Young, 1997). Dinleme yetisi, dinleyicilerin duyduklarına bir anlam yüklemesi, anlamlandırdıklarını ön bilgileriyle sentezlemesi şeklinde karmaşık bir yapıdan oluşmaktadır (Vandergrift, 2003).

“Yazma; duygu, düşünce, istek, tasarı, hayal ve yaşantıların belli kurallar temelinde, yazı olarak adlandırılan simgeler aracılığı ile aktarılması eylemidir” (Calkins, 1994). Yazma becerisi diğer dil becerilerine oranla daha yavaş ve zor gelişmektedir. Bunun nedeni ise, yazılı metin üretiminin doğasındaki karmaşıklığıdır ve yazmanın birçok beceriyi gerektirmesidir (Raimes, 1983). Dieter (2001:25), yazma etkinliği ile ilgili; dil öğrenim sürecini olumlu yönde etkileyen bir etkinliktir ifadelerini kullanmıştır. Bir dilin öğretilmesi o dilin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Yazma eyleminde de bir dille ilgili önceden öğrenilen bilgilerin kullanılması söz konusudur.

Yazma kuramı ve modellerinin asıl amacı ve ortak yönü, yazma eğitiminin niteliğini artırmaktır; fakat dünyadaki kimi kaynaklarda (Hooper, Swartz, Wakely, Kruif ve Montgomery, 2002; Traxler ve Gernsbacher, 1995) birçok öğrencinin yazılı olarak kendini anlatırken zorlandığı ve yazma

eğitiminde sorun yaşadığı ifade edilmektedir. Yazılı anlatım becerisi; dil öğrenenlerin basit kelimelerle kısa metinleri yazma, günlük hayattaki iletişim araçlarını kullanarak yazılı iletişime geçme, değişik formlarını doldurma, kendini tanıtabilecek tümceler yazma gibi yeteneklerin gelişmesini hedeflemektedir. Bununla birlikte metinleri kullanarak dikte etme becerilerinin öğrencilere kazandırılması da yazma becerisinin hedefleri arasında yerini almaktadır (Kara, 2011: 165).

Hengirmen (1990), dikte hakkında “konuşma yoluyla öğrenilen soyut sesleri, yazı yoluyla biçimlendirerek somut duruma getirme” olarak nitelerken; Öz (2011) dikteyi, üzerinde durulmuş sözcüklerin ne dereceye kadar doğru yazıldığını kontrol etmek için başvurulacak bir yol olarak nitelendirmiştir.

Türkçedeki ve Kazakçadaki Konsonantlar

Türkçede 21 tane konsonant harf mevcuttur. Banguoğlu (1990: 40-47), Türkçedeki konsonantları patlamalı ve sızmalı diye iki gruba ayırmıştır. Patlamalı olan konsonantlar: b, p, c, ç, d, t, g, k, m, n ve sızmalı olan konsonantlar ise: f, v, ğ, h, j, ş, l, r, s, z, y’dir. Banguoğlu bu şekilde gruplamış olsa da bu konuda kesin ve ortak terim birliğine gidilememiştir. Türkçedeki konsonantlar ses özelliklerine bakıldığında iki grupta incelenir. Bunlardan birincisi Ötümlü (yumuşak, tonlu) konsonantlardır: b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z; ikincisi ise Ötümsüz (sert, tonsuz) konsonantlardır: f, h, s, ş, ç, k, p, t.

Kazakça alfabede yirmi beş tane konsonant vardır. Bunlar: б/б, в/в, д/д, ф/ф, г/г, к/к, х/х, л/л, ж/(j,c), к/к, қ/қ, л/л, м/м, н/н, њ/њ, п/п, р/р, с/с, ш/ш, т/т, у/у, в/в, ы/ы, з/з, ц/ц harfleridir. Bu harflerden farklı olarak Kazakçada birleşik ses özelliğine sahip altı tane daha harf mevcuttur. Bunlar: ё/yo, и/(iy,ıy,i), y/(uw,üw,w), ш/şç, ю/(yu,yuw,yüw), я/ya harfleridir. Bazı kaynaklarda Kazakçadaki konsonantlar 25 tane olarak belirtilirken bazı kaynaklarda 26 tane olarak belirtilmektedir. 26 tane olduğunu belirten kaynaklarda ise 26. konsonantın ш/şç harfi olduğunu söyleyenler olduğu görülmektedir. Ama bu konuda tam bir fikir birliği olmadığı da rahatlıkla söylenebilir (Koç ve Doğan, 2004).

Қазақ Тилинің Фонетикасы isimli kaynakta Kazakçadaki konsonant harflerin tasnifi verilmiştir. Eserde sessiz harfleri 3 grupta incelemiştir. Bunlar: ses tellerinin hareketi, telaffuz yolu, oluşum ve boğumlanma özelliği başlıklarıdır. Yapılan bu gruplamalar bir bir ele alınmıştır.

I. Konsonantlar ses tellerinin hareketine göre kendi içinde üçe bölünmektedir.

- Akıcı Konsonantlar (Ündiler) : l, m, n, η, r, y, w ä.
- Ötümlü Konsonantlar (Uyaңdar): b, v, g, ğ, d, j, z
- Ötümsüz Konsonantlar (Қатаңдар): p, f, k, қ, t, s, s, h, h, ts, ç (Mirzabekov, 1993: 32).

Kazak alfabesinde (seslerde), Türk alfabesinden farklı olarak sekiz (a, e, ı, i, o, ö, u, ü) vokale ek olarak ä vokali bulunmaktadır. Buna ilaveten i (и) ve u (у) fonemlerinin varlığı da dikkatlerden kaçmamalıdır. Açık, geniş ve düz biçimde telaffuz edilen, çoğunlukla Arapça kökenli kelimelerde görülen fakat bazen Türkçe kelimelerde de karşımıza çıkan “ä” seslisi, a ve e ortası telaffuz edilen açık e vokaline karşılık gelmektedir (Altun, 2015). Bu vokal genelde ilk hecede yer alır.

Alan yazını incelendiğinde yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunlara ilişkin bazı araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Duman (2013), Erdoğan (2015), Kumsar ve Kaplankıran (2016), Aydoğmuş (2018), Özdemir ve Arslan (2017), Özdemir (2018) gibi araştırmacılar, özellikle Türk soylulara Türkçe öğretiminde karşılaşılan çeşitli sorunları ele alan araştırmalar ortaya

koymuşlardır. Bununla birlikte bu araştırmalarda, yabancı dil olarak Türkçenin öğretimindeki sorunların içerisinde harflerle, ad durum ekleriyle, ve alfabelerle ilgili yaşanan sorunlar ele alınmıştır. Türk soylulara Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sırasında konsonantların kullanımları, yazma becerisine konsonantların etkisi, konsonantlarla ilgili yapılan hata türlerinin tespit edilmesi farklı bir öneme sahiptir. Yabancılar Türkçe öğretimi alanında, sadece Kazak öğrencilerin Türkçe öğrenirken konsonantlarla ilgili yaşadıkları sorunları inceleyen çalışmaların azlığı bu araştırmayı daha da önemli kılmaktadır. Kazakça ve Türkçe gibi ortak özelliklere sahip dillerin kendi içindeki öğretiminde, özellikle olumsuz transferin sebep olduğu bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu konuda yapılacak araştırmaların Türkçenin yabancılar için öğretimi alanına yeni bir katkı sağlayacağı fikrinden yola çıkılarak bu araştırma yapılmıştır.

Bu çalışmada, Türk soylulardan olan Kazak öğrencilerin Türkçeyi öğrenirken yazma becerisinde konsonantlarla ilgili yaptıkları hataları tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaca göre aşağıdaki araştırma sorularına yanıtlar aranmıştır:

Kazak öğrenciler Türkçe konsonantları yazarken ne gibi hatalar yapmaktadırlar?

Kazak öğrencilerin Türkçe konsonantları yazarken yaptıkları hataların çözümleri adına neler yapılabilir?

YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, nitel ve nicel bir araştırma özelliği göstermektedir. Araştırma bir örneklem grup üzerinde yapılmış ve veriler bu şekilde toplanmıştır. Ayrıca araştırmada kullanılan metinlerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi; birbirine benzeyen verileri, belirli kavramlar ve temalar etrafında bir araya getirerek okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaya çalışmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Kazakistan'da Türkçe öğrenmekte olan Kazak öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemi de Türkçe öğrenen bir grup üniversite öğrencisi meydana getirmektedir. Araştırmaya Kazakistan'da Süleyman Demirel Üniversitesi'nde 2016-2017 yılları arasında yabancı dil olarak Türkçe öğrenimi gören A2 seviyesindeki 77 Kazak öğrenci katılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler, bu öğrenciler içerisinde gelişigüzel bir yöntemle seçilen 11 öğrenciye ait verilerdir. Araştırmaya katılan öğrenciler üniversite 2. sınıfta öğrenim gören, 17-19 yaş aralığındaki kız ve erkek öğrencilerdir. Bu öğrencilerin pek çoğu Rusça, Kazakça ve İngilizce bilen kişilerdir. Fakat üniversiteye gelmeden önce herhangi bir şekilde Türkçe öğrenimi görmemişlerdir. Bu çalışmada, öğrencilerin izni dahilinde (gönüllülük esasına göre) yürütülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Türk soylu üniversite öğrencilerinin Türkçe konsonantları uygulayabilme düzeylerini ölçme amacıyla araştırmada farklı bir yöntem kullanılmıştır. Araştırmada öncelikle verileri toplamak amacıyla bir araç geliştirilmeye çalışılmıştır. Aracı belirlerken belirli kriterler dahilinde alan yazından

10 metin seçilmiş ve uzmanlara gönderilmiştir. Uzman görüşleri neticesinde 3 metin araştırmada kullanılmak üzere belirlenmiştir. Belirlenen bu metinler veri toplamak amacıyla dikte çalışmasında kullanılmıştır. Araştırmaya dahil olan her bir öğrenciye dikte çalışması esnasında 3 metin de ayrı ayrı uygulanmıştır. Dikte çalışması neticesinde toplamda 231 metin elde edilmiştir (77x3=231 metin). Fakat araştırmada tüm kağıtları incelemenin zorluğu nedeniyle 11 öğrenciye ait 33 metin seçilerek incelenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada Kazak öğrencilerin yazma becerilerinde konsonantlarla ilgili hatalarını tespit etmek ve hata sıklıklarını ortaya koymak amacıyla seçilen metinler araştırmacı tarafından okunmuştur. Öğrencilere uygulanan dikte çalışması ile elde edilen kağıtlardan seçilerek incelemeye alınan metinler, doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu incelemede öncelikle öğrencilerin yanlış yazdıkları kelimeler tespit edilmiştir. Sonrasında yanlış yazılma şekilleri aynısıyla excel programı yardımıyla bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Bilgisayar ortamına aktarılan veriler, içerik analizine tabi tutulmuştur. Niteliksel verilerde kullanılmakta olan belli başlı analiz türleri şunlardır: İçerik analizi, öykü analizi, konuşma analizi ve söylem analizi. Bu türlerden içerik analizinde metin içindeki analiz birimlerinin sistemli bir şekilde sayılması ve sınıflandırılması söz konusudur (Marvasti, 2003: 107). Yanlış yapılan kelimelerde hataların sebepleri fonetik durumlar göz önünde bulunularak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hataların sebepleri tespit edildikten sonra hatalara ait bilgiler tablolar halinde hazırlanmıştır. Daha sonra bu hatalar üzerinde nicel yöntem kullanılarak karşılaştırılmalar yapılmış ve bunlarla ilgili bilgiler tablolar yardımıyla sunulmuştur.

BULGULAR

Araştırmada, Türkçe öğrenen Kazak öğrencilerin dikte çalışması neticesinde konsonantları kullanırken yaptıkları hatalar tespit edilmiştir.

Konsonant Düşmesi Sorunları

Türkçede ses düşmesi olarak adlandırılan olay: Sözcüklerdeki bazı seslerin, birleşmelerin yaşandığı sırada, artık kullanılmayarak söylenmemesidir (Kahraman, 1996: 37). Hengirmen (2007: 74), ses düşmesi olayını vokal düşmesi ve konsonant düşmesi olmak üzere iki şekilde değerlendirir. Konsonant düşmesi olayını da organ adlarındaki sesli düşmesi, yabancı kelimelerdeki sesli düşmesi, seslem düşmesi, eklerde sesli düşmesi gibi birkaç şekilde değerlendirirken, konsonant düşmesi olayı hakkında bir grupta oluşturmaz demektirler.

Genel olarak bir tanım yapılacak olursa konsonant düşmesi: Sözcük içinde (bir sessizden önce), sözcük sonunda ya da kaynama hadisesi neticesinde iç seste bulunan *r, n, l, f* tipinde akıcılık ve sızıcılık özelliği gösteren sessizler ile *y, g, ğ, k, h* tipinde sızıcılığa neticesinde erime yeteneği taşıyan sessizlerin ortadan kalkmasıdır (Korkmaz, 2007: 231).

Bu bağlamda Türkçe ve Kazakça arasında meydana gelen konsonant düşmeleri birtakım hataların oluşmasına neden olmaktadır. Şu örneklerde olduğu gibi: *T.T katı – altmış – kurtul- - Allah – her – hiç – nikah – hüner / K.T kattı – alpıs – kutıl- - Alla – Är – eş – neke – öner.*

Tablolarda ilk sütunda öğrencilerin isimlerinin yerine kullanılan öğrenci numaraları yer almaktadır. E ifadeleri erkek ve K ifadeleri kız öğrencileri belirtmektedir. İkinci sütunda öğrencilerin dikte çalışması esnasında doğru yazması gereken kelimenin yerine yazdığı yanlış kelimeler yer almaktadır. 3. sütunda kelimelerin metinlerdeki doğru yazılış şekilleri yer alırken; son sütundan bir öncekinde, hatanın genel hatalar içerisindeki numarası ve son sütunda ise hatanın türü yer almaktadır. Buradaki numara bir hatanın tekrar yazılmadığını göstermek amacıyla verilmiştir. Ayrıca tabloların baş kısımlarında hangi hata türü ile ilgili yanlış yapıldığı gösterilmektedir. Tablolarda yer alan satırlardaki hataların her birisi bir öğrenciye ait hatalardır. Öğrenciler metinlerde tekrarlanan kelimeleri birden fazla hatalı yazması durumunda her kelimenin hatalı yazılmış şekli tablolarda verilmiştir.

Tablo 1. Konsonant Düşmesiyle İlgili Yapılan Yanlışlar

Öğrenci No	Yanlış Yazılan Kelime	Kelimenin Doğrusu	Hata No	Hata Türü
E8	oldu	buldu	1851	b>ø
E8	Stokholmd	Stockholm'de	272	c>ø
E21	stokholmde	Stockholm'de	289	c>ø
E22	Stokholmde	Stockholm'de	290	c>ø
E27	stokholmde	Stockholm'de	295	c>ø
E36	Stokholmde	Stockholm'de	308	c>ø
E37	Stokholmde	Stockholm'de	309	c>ø
E50	Stukolmde	Stockholm'de	324	c>ø
K23	Stokholmde	Stockholm'de	328	c>ø
K24	Stokholinde	Stockholm'de	329	c>ø
E53	Stokholmde	Stockholm'de	331	c>ø
K1	ramen	rağmen	1450	ğ>ø
E8	ramen	rağmen	1455	ğ>ø
E21	ramer	rağmen	1470	ğ>ø
E22	ramen	rağmen	1471	ğ>ø
E27	ramen	rağmen	1476	ğ>ø
E36	ramen	rağmen	1485	ğ>ø
E50	ramen	rağmen	1500	ğ>ø
K23	ramen	rağmen	1504	ğ>ø
K24	ramen	rağmen	1505	ğ>ø
E53	ramen	rağmen	1507	ğ>ø
E8	salayan	sağlayan	2376	ğ>ø

E22	salayan	sağlayan	2388	ğ>ø
E37	salayan	sağlayan	2397	ğ>ø
E53	salanmaktadır	sağlanmaktadır	4186	ğ>ø
E50	dierine	diğerine	6544	ğ>ø
E50	sandıa	sandığa	7566	ğ>ø
E37	oldu onu	olduğunu	8302	ğ>ø
K1	ismetlerinde	hizmetlerde	3700	h>ø
E36	izvetlerde	hizmetlerde	3720	h>ø
E8	uzurunda	huzurunda	6453	h>ø
E22	uzurundan	huzurunda	6459	h>ø
E37	uzurunda	huzurunda	6464	h>ø
E50	uzurunda	huzurunda	6472	h>ø
K23	üzurunda	huzurunda	6474	h>ø
E53	uzurunda	huzurunda	6476	h>ø
E21	Alla	Allah	8489	h>ø
E27	Alla	Allah	8494	h>ø
E36	Alla	Allah	8503	h>ø
K23	Alla	Allah	8514	h>ø
E36	uzurunda	huzurunda	10596	h>ø
E22	kafe	Kahve	10774	h>ø
E53	kafe	Kahve	10777	h>ø
E22	kafe	kahve	11097	h>ø
E53	kafe	kahve	11104	h>ø
E22	kafe	kahve	11160	h>ø
E53	kafe	kahve	11164	h>ø
E22	kafe	kahve	11188	h>ø
E53	kafe	kahve	11192	h>ø
E22	kafe	kahve	11470	h>ø
E53	kafe	kahve	11474	h>ø
E22	kafe	kahve	11525	h>ø
E22	kafe	kahve	11553	h>ø
E53	kafe	kahve	11556	h>ø
E22	kafeye	kahveye	11893	h>ø
E37	kafee	kahveye	11898	h>ø
E53	kafesine	kahvesini	12258	h>ø
E53	kafe	kahve	13259	h>ø
E53	kafe	Kahve	13326	h>ø
E53	kafe	kahve	13534	h>ø

E53	kafe	kahve	14254	h>ø
E53	kafe	kahve	14334	h>ø
K1	yosul	yoksul	12009	k>ø
K1	almak	kalmak	13143	k>ø
E21	almak	kalmak	13151	k>ø
E36	almak	kalmak	13157	k>ø
E53	başadı	başladı	1182	l>ø
E50	köeye	köleyi	4707	l>ø
E36	geişmeyiği	gelişmeyi	5437	l>ø
E53	köemin	kölenin	6286	l>ø
K1	sutanla	Sultan'la	9617	l>ø
E50	ypksu	yoksul	12024	l>ø
K24	yoksu	yoksul	12025	l>ø
E53	Napoile	Napolili	13238	l>ø
E21	kazamış	kazanmış	4946	n>ø
E53	Alfet	Alfred	2080	r>ø
E37	aşıldı	taşıldığı	4738	t>ø
K1	müceherli	mücevherler	5278	v>ø
K1	Duara	Duvara	7219	v>ø
E8	duara	Duvara	7221	v>ø
E37	duara	Duvara	7236	v>ø
E50	duara	Duvara	7244	v>ø
E8	kaheye	kahveye	11887	v>ø
E8	Bünesi	Bünyesi	542	y>ø
K24	bünesi	Bünyesi	584	y>ø
E22	Finlandia	Finlandiya	969	y>ø
E37	Finlandia	Finlandiya	975	y>ø
E53	Finlandia	Finlandiya	987	y>ø
E22	erleşti	yerleşti	2933	y>ø
E21	vasietnameyi	vasiyetnameye	3581	y>ø
E37	vasiet name	vasiyetnameye	3600	y>ø
E21	vasieti	vasiyeti	4233	y>ø
K1	uzunden	yüzünden	5585	y>ø
E21	üzünnen	yüzünden	5601	y>ø
E50	üzümden	yüzünden	5628	y>ø
K23	üzünden	yüzünden	5631	y>ø
E53	üzümden	yüzünden	5632	y>ø
E8	gidiyi	giydiği	8019	y>ø

E50	giliyi	giydiği	8063	y>ø
K24	gidiđi	giydiği	8067	y>ø
E21	gidin	giydiđin	8243	y>ø
K24	gideđini	giydiđin	8281	y>ø
E53	gidiyin	giydiđin	8283	y>ø
E21	üz	yüz	9633	y>ø
E21	üze	yüze	9651	y>ø
E50	ine	yine	11615	y>ø
E27	olai	olay	12722	y>ø
E50	olai	olay	12725	y>ø
E21	terbie	terbiye	12877	y>ø
E37	er	yer	13313	y>ø
E27	üzlü	yüzlü	14082	y>ø
E50	üzlü	yüzlü	14104	y>ø
E53	yülu	yüzlü	14107	z>ø
E37	oldan	ondan	6068	zamir n'si düşmesi
E53	odan	ondan	6076	zamir n'si düşmesi
E22	rahmetimden	rahmetinden	8588	zamir n'si düşmesi
E27	rahmetimden	rahmetinden	8589	zamir n'si düşmesi

Araştırmada, konsonant düşmesi ile ilgili 117 yanlışın yapıldığı tespit edilmiştir. Konsonant düşmesine örnek hatalar içerisinde çok farklı harflerin düşürülmesi ile hataların meydana geldiği görülmektedir. Bu bölümle ilgili olarak harf düşmesine örnek olacak hataların dağılımı şu şekildedir: b>ø - 1, c>ø - 10, ğ>ø - 17, h>ø - 34, k>ø - 4, l>ø - 8, n>ø - 1, r>ø - 1, t>ø - 1, v>ø - 6, y>ø - 29, z>ø - 1, zamir n'si - 4.

Bu hataların içerisinde en fazla hata h>ø hata türünde yapılmıştır. Bu hata türünün (h>ø) fazla sayıda çıkmasına Kazakların kahve kelimesini kofe olarak söylemesi ve bunu da yazıya bu şekilde aktarmaya çalışmaları neden olmuştur. Bununla beraber, y>ø hata türü de oran olarak bu türde fazla hata yapılan bir çeşittir.

Konsonant Türemesi Sorunları

Konsonant türemesi, kelimenin kendinde olmayan bir sessiz harfin daha sonraki vakitlerde değişik ses olayları sebebiyle meydana gelmesidir. Konsonant türemesi, sessizin türeyerek ortaya çıktığı konuma bakıldığında; kelimenin başında, içinde ve sonunda meydana geldiği söylenebilir (Eker, 2011: 287). Kahraman ise (1996: 38), ses türemesi olayını sesli ve sessiz olmak üzere iki guruba ayırır. Türkçedeki ses türemeleri hakkında dilcilerin farklı fikirleri vardır denilebilir. Hengirmen (2007: 76-

82), ses türemesi olayının vokal ve konsonant türemesi olmak üzere iki türlü olduğunu kabul eder. Sessiz türemesinin oluşumunu ön, iç ve son seste oluşum diye nitelendirmiştir. Ayrıca kaynaştırma sesleri diye bilinen yardımcı sesleri konsonant türemesi grubu içine dahil etmez, farklı bir yerde koruma konsonantları adıyla değerlendirir. Konsonant Türemesi olayı Kazakçada da rastlanan bir olaydır. Eski Türkçede bir kelimenin başında dar sesli olan kelimelerde zamanla Kazakçada *j* konsonantı türeme yapmıştır. Bu kelimelerin Kazakçadaki kullanımları *E.T üzüm – ılığ – ırak~yırak – ipek~yipek / K.T jüzüm – julı – jırak – jibek* şeklindedir. Kazakçaya Arapçadan geçmiş kelimelerin neredeyse tamamındaki ayın sesi, ön sesle iç seste *ğ*'ye dönüşürek konsonant meydana getirir. Şu örneklerde söz konusu değişim görülmektedir: *A.T şā'ir – 'āşık – 'ilm – ma'nā – sā'at / K.T şayır – ğaşık – ğılım – mağma – sağat*.

Eski Türkçeden ve Türkçeden farklı olarak Kazakçada sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda meydana gelen konsonant türemelerine bazı örnekler şu şekildedir: *E.T açığ – yu- – hudâ (FA.) – dûçâr (FA.) / K.T aşşı – juw- – kудay – duwşar / T.T acı – (ağ.) yu- – huda – düçar*

Tablo 2. Konsonant Türemesiyle İlgili Yapılan Yanlışlar

Öğrenci No	Yanlış Yazılan Kelime	Kelimenin Doğrusu	Hata No	Hata Türü
E53	demaillet	emanet	5380	ø>d
E53	hazinden	Hazine	9532	ø>d
E50	mağden	maden	1928	ø>ğ
K23	mağdem	maden	1930	ø>ğ
E50	vasiyet nağmesine	vasiyetnamesini	3538	ø>ğ
E27	itibağrını	itibarını	6311	ø>ğ
E21	dağima	daima	9213	ø>ğ
E37	emahnet	emanet	5370	ø>h
E50	hocaklarını	ocaklarını	1953	ø>h
E27	haskıdan	askıdan	12069	ø>h
E8	malk	mal	8882	ø>k
E22	malk	mal	8883	ø>k
E37	birik	biri,	11059	ø>k
E53	kiçi	için	13697	ø>k
K23	duynameltı	Dinamiti	74	ø>l
K23	ilflaz	iflâs	923	ø>l
E37	almaçları	amaçları	2484	ø>l
K1	halya	hâlâ	3000	ø>l
E21	halya	hâlâ	3019	ø>l
E21	klimetli	kıymetli	5233	ø>l
E53	unutluluşilar	unutuluşlara	8981	ø>l
E8	aşağlı	aşağı	9810	ø>l

K1	yanma	yana	3908	ø>m
E53	nedenin	Nedeni	2315	ø>n
E22	anılarının	anılarını	3406	ø>n
K24	gören	göre	3631	ø>n
E22	sağlanmaktadır	sağlanmaktadır	4164	ø>n
E27	başlanmışlar	başlamışlar	6183	ø>n
E53	öncelerin	önceleri	8194	ø>n
E8	den	de	8630	ø>n
K1	yüzen	yüze	9644	ø>n
E50	gerektiğin	gerektiği	10695	ø>n
E37	içerin	içeri	11430	ø>n
E53	banan	Bana	14238	ø>n
E53	parçalarının	parçalarını	14446	ø>n
E8	tırp	tıp	4368	ø>r
E21	tırk	tıp	4377	ø>r
K23	tırp	tıp	4396	ø>r
E53	tarclar	taşlar	5344	ø>r
E21	diyer	diye	8338	ø>r
K1	ver	ve	11547	ø>r
E27	iser	ise	14041	ø>r
E53	iser	ise	14044	ø>r
E21	isvetçili	İsveç'li	132	ø>t
E37	amat	Ama	730	ø>t
E27	astlını	ASLINI	4529	ø>t
E27	astlını	aslını	7116	ø>t
E53	atçımış	açmış	7918	ø>t
K1	iflyas	iflâs	878	ø>y
K1	yuzelinde	üzerinde	1674	ø>y
K23	dinamyeti	dinamiti	1848	ø>y
E50	hayla	hâlâ	3049	ø>y
K23	hayla	hâlâ	3052	ø>y
E53	hayliya	hâlâ	3053	ø>y
E50	iyatla	icatta	3180	ø>y
K1	köyle	Köle	6662	ø>y
E22	niyetler	nimetler	8719	ø>y
E27	niyetler	nimetler	8723	ø>y
K23	niyetler	nimetler	8743	ø>y
K24	niyetler	nimetler	8744	ø>y

E22	niymtçe	nimetçe	9061	ø>y
E27	niymetçe	nimetçe	9066	ø>y
K24	niymetçe	nimetçe	9092	ø>y
E50	dayıma	daima	9249	ø>y
E22	haziyet	Hazine	9496	ø>y
E37	haziyle	Hazine	9513	ø>y
E50	dayerisinden	dairesinden	9592	ø>y
K1	tezgyağın	tezgahın	11236	ø>y
E22	tezgyahın	tezgahın	11252	ø>y
E50	tezgyahın	tezgahın	11282	ø>y
K23	tezgyahın	tezgahın	11284	ø>y
K24	tezgyahın	tezgahın	11285	ø>y
K24	kyagit	kağıt	11414	ø>y
E22	tezgyahın	tezgahın	12356	ø>y
K23	tezgyahın	tezgahın	12390	ø>y
K24	kyalit	kağıt	14420	ø>y
E53	eve	yere	14521	ø>y
E53	olmasınız	olmasını	2174	ø>z

Bu çalışmada, konsonant türemesi ile ilgili toplam 78 yanlışın yapıldığı tespit edilmiştir. Konsonant türemesine örnek hatalara 11 tane farklı konsonantın sebep olduğu tespit edilmiştir. Hataların kendi içindeki dağılımı incelendiğinde en çok yanlış 29 tane ile ø>y türünde yapılmıştır. Daha sonra 12 hata ile ø>n hata türünde, sekizer hata ile ø>l ve ø>r hata türlerinde, beşer hata ile ø>ğ ve ø>t hata türlerinde, 4 hata ile ø>k, 3 hata ile ø>h, 2 hata ile ø>d, birer hata ile de ø>m ve ø>z hata türlerinde yanlışlar tespit edilmiştir.

Konsonant İkizleşmesi Sorunları

Bazı sözcüklerde değişik nedenlerden dolayı bir sessiz harfin birden fazla yazılması olayına konsonant ikizleşmesi denir (Gemalmaz, 1978: 215).

Tablo 3. Konsonant İkizleşmesiyle İlgili Yapılan Yanlışlar

Öğrenci No	Yanlış Yazılan Kelime	Kelimenin Doğrusu	Hata No
E22	Dinamitti	Dinamiti	57
K1	iller	ile	1720
K23	dinnameti	dinamiti	2431
E27	kellene	kaleme	3446
E53	basiyet nammesine	vasiyetnamesini	3545

E53	basiyet nammiye	vasiyetnameye	3618
E53	arallıta	Aralıkta	4330
K23	allanlarında	alanlarında	4435
E53	durunnan	durumdan	5523
E37	assyl	asil	6204
E8	giddjyine	girdiğini	7445
E37	çikkan	çıkan	7966
K23	köllekin	köleyken	8006
E22	elliyle	eliyle	8550
E27	illide	eliyle	8554
K23	killetmiş	kilitlemiş	9366
E21	dümlenmişki	düğümlemiş	9969
E37	gille	giren	11003
E36	bellirlerken	belirlerken	13002
K1	napollili	Napolili	13206
E37	kışillere	kişilere	13408

Kelime içerisinde harflerden olması gerekenlerin yanına ek olarak öğrenciler tarafından bir tane daha aynı konsonantın eklenmesi konsonant ikizleşmesi yanlına yol açmaktadır. Elde edilen verilere göre bu yanlıla ilgili 21 kelimedede gereksiz konsonant eklenmesi yapılmıştır. Bu hataya sebep olan konsonantların dağılımı şu şekildedir: l – 12, m – 3, n – 2, d – 1, k – 1, s – 1, t – 1.

Konsonant Tekleşmesi Sorunları

Türkçede konsonant tekleşmesi olayı, sözcüğün içinde var olan iki sessizden bir tanesinin çeşitli sebepler ile yazılmaması veya söylenmemesidir. Genel olarak tekleşme olayı alıntı sözcüklerde görülmektedir.

Tablo 4. Konsonant Tekleşmesiyle İlgili Yapılan Yanlılar

Öğrenci No	Yanlı Yazılan Kelime	Kelimenin Doğrusu	Hata No
E37	koşular	koşullar	498
K23	koşular	koşullar	516
E8	madeler	maddeler	1653
E21	modeller	maddeler	1659
E53	madeler	maddeler	1671
E37	kulanıyordu	kullanıyordu	2519
E37	özelikle	Özellikle	2563
E37	kolanmıştı	kullanmıştı	3298
K1	özelikler	özellikle	5988

E21	sesizçe	sessizce	7398
E53	sesizce	sessizce	7413
E8	kapatığını	kapattığını	7515
E53	kapatını	kapattığını	7548
E8	gitiğini	gittini	7574
E37	sesizve	sessizce	9388
E53	sesizçe	sessizce	9396
E21	mahalelerinden	mahallelerinden	10878

Konsonant tekleşmesi ile ilgili hataların gösterilmiş olduğu yukarıdaki tabloda toplamda 17 yanlış yapıldığı ve bu yanlışların oluşmasına da daha çok *l*, *d*, *s*, *t* konsonantlarının öğrenciler tarafından gerek yazılmaması gerekse unutulması neden olmuştur. Bu konsonantlarla ilgili yapılan hataların dağılımına bakıldığında: *l* – 7, *s* – 4, *d* – 3, *t* – 3 şeklinde bir dağılım gözlenmiştir.

Toplamda (Tablo 1 - Tablo 4) konsonant olayları ile ilgili 233 tane hata tespit edilmiştir. Konsonant düşmesi ile ilgili 1. tabloda toplam 117 hata; konsonant türemesi ile ilgili 2. tabloda 78 hata; konsonant ikizleşmesi ile ilgili 3. tabloda toplam 21 hata ve konsonant tekleşmesi ile ilgili 4. tabloda toplam 17 hata gösterilmiştir. Bu veriler göstermektedir ki; konsonant düşmesi hata türü öğrencilerin büyük sorun yaşadıkları bir kısımdır.

TARTIŞMA

Araştırmada, belirlenen hatalar içerisinde 34 hatanın yapıldığı *h>ø* türüne çoğunlukla, *kahve* kelimesinde yer alan *h* konsonantının düşürülmesinden kaynaklanmıştır. Kazakların *kahve* kelimesini *kofe* olarak söylemesi ve bunu da yazıya bu şekilde aktarmaya çalışmaları *kahve > kafe* şeklinde hatanın sayıca fazla olmasına neden olmuştur. Bu yanlış türü ile dikkat çeken bir nokta da *Allah > Alla* örneğinde olduğu gibi *h* konsonantının düşürülmesidir. Bu hataya neden olan durum ise; Kazakların *Allah* kelimesi yerine *Alla* şeklini kullanıyor olmalarıdır. Bu kısımda hata sayısının fazla olmasında, Kazak öğrencilerin Türkçeye olumsuz aktarım yapmaları etkili olmuştur. Şahin (2008) de yapmış olduğu araştırmada, Türk soyluların Türkçe öğrenirken ana dillerinden yaptıkları olumsuz aktarımların hatalara neden olduğunu belirtmiştir.

Öğrencilerden toplanan veriler incelendiğinde konsonant düşmesi ile ilgili *y>ø* hata türünde 29 hatanın yapıldığı tespit edilmiştir. Bu hata sayısının fazla olmasında en önemli neden; Türkçedeki *e* harfinin Kazakçada da mevcut oluşu fakat okunuş olarak Türkçedeki şekli ile söylenecek olursa bu harfin *ye* diye okunmasıdır (bünyesi > bünesi, yerleşti > erleşti, vasiyeti > vasieti, terbiye > terbie). Türkçede bulunan *e* vokalini *ye* olarak telaffuz eden Kazak öğrenciler tekrardan *y* harfini yazmaya gerek görmeyerek yanlış yapmaktadırlar. Bu hata türünün giderilmesinde, Türkçe öğreticilerinin *y* harfi üzerinde özellikle durması gerekmektedir. Öğreticiler tarafından *y* harfinin Kazak öğrencilere yeterli seviyede öğretilmesi adına, içerisinde bu konsonantın geçtiği kelimeler öğrencilere örnek okumalar yapılmalı ve yaptırılmalıdır. Diğer Türkçe dil becerilerinde de bu konsonantın yer aldığı kelimelerde öğrencilerin hata yapma durumları kontrol edilmelidir.

Öğrencilerden toplanan veriler incelendiğinde konsonant düşmesinde, üçüncü tekil şahsın yer aldığı isim tamlamalarından sonra *zamir n*'si olarak bilinen konsonantı eklemeyen yazdıkları ve eklenecek

diğer eki hemen yazdıkları saptanmıştır (ondan > odan). Ayrıca ayrılma hal eki olan +dan yazılırken buradaki *d* konsonantının yazılmaması ile ilgili yanlışlar yapıldığı görülmüştür. Bu hatanın asıl nedeni Kazakçada *n* konsonantının ayrılma hal eklerinde fazlasıyla kullanılıyor olmasıdır. İyelik ekinden sonra özellikle *nen*, *nan* eklenir. Elde edilen veriler incelendiğinde konsonant ile biten bir kelimeye aynı konsonant harfle başlayan bir ek geldiğinde öğrencilerin getirilen ekteki konsonantı yazmadıkları belirlenmiştir.

Araştırmada bir diğer hata türü olan konsonant türemesi ile ilgili 78 tane yanlış tespit edilmiştir. Bu hatalar içerisinde, 29 hata ile $\emptyset > y$ hata türündeki fazlalık dikkat çekmektedir. Bu konsonantın gereksiz yere türetilmesinde özellikle kelimenin içerisinde *a*, *i* ve *ü* vokalleri etkili olmaktadır. Öğrenciler çoğunlukla bu vokallerin yanında *y* konsonantını türetmişlerdir (hâlâ > hayla, nimetler > niyetler, tezgahın > tezgyahın). Bu kısımda özellikle *i* harfinden sonra öğrencilerin *y* konsonantını türetmelerinde *nimet* kelimesinde olduğu gibi *i* harfinin biraz uzun okunması öğrencilerde yanılmaya neden olmuş ve *y* konsonantı varmış gibi bir algı oluşturmuştur.

Konsonant türemesi ile ilgili diğer hata türleri içerisinde 12 hata ile ikinci sırada $\emptyset > n$ hata türü yer almaktadır. Bu hata türünde yanlışların sayısındaki fazlalığa kelimelerin sonuna öğrencilerin *n* harfini eklemeleri neden olmuştur (nedeni > nedenin, anılarını > anılarının, göre > gören, önceleri > öncelerin, de > den, yüze > yüzen, içeri > içerin, parçalarını > parçalarının). Belirtili nesnenin yer aldığı tümcelerde *-t/ -d* sessiz harflerinin, bazı vakitlerde de *-n* sessiz harfinin gereksiz bir şekilde kullanımına rastlanmaktadır. Bu olaya sebep olan durum ise; Kazakçada Türkçeden farklı bir şekilde belirtme hâli eki, üçüncü şahıs iyelik eklerinden sonra +n konsonantı gelirken; sesli harflerden sonra +ni, +ni; *m*, *n*, *n̄*, *r*, *w*, *y*, *z* seslerinden sonra +di, +di; *k*, *p*, *t*, *s*, *ş* seslerinden sonra +ti, +ti gelmektedir. Türkçedeki kullanımları *T.T sesini – hazinesini – sözünü – suyunu – altını – haberi – tacı – suyu – yağt – bizi – kapıyı – işi – cevabı – ocağı / K.T ün+i+n – kazına+sı+n – söz+i+n – suw+i+n – altın+di – habar+di – tāj+di – suw+di – may+di – biz+di esik+ti – is+ti – jawap+ti – oşak+ti şeklindedir*. Bu hata türünde, *banan* kelimesinde olduğu gibi Rusçada kullanılan bazı kelimelerin olumsuz aktarıma sebep olması etkili olmuştur. Burada görülmektedir ki; Kazakların halen Rusçayı ikinci dil, bazı bölgelerde birinci dil, olarak kullanmaları onların Türkçe öğrenimine de etki etmektedir. Bu araştırmada bu konuya ait pek fazla örnek olmasa dahi genel olarak Türkçe derslerinde ve ders dışı ortamlarda bu konuya ait örneklerle karşılaşmaktadır. Bu konu ile ilgili alan yazında Aydoğmuş (2018)'un yaptığı çalışma, Türkçe öğrenen Kazakların Rusça etkisiyle yaptıkları yanlışları ortaya koymaktadır. Araştırmasında, Kazak öğrencilerin yaptıkları yanlışları başlıklar halinde veren araştırmacı, sonrasında ifadelerin doğru kullanım şekillerini göstermiştir. Aydoğmuş'a göre de Rusçanın Kazakçaya olan etkisi, Kazakların Türkçe öğrenimlerine etki etmektedir. Türkçe öğrenmekte olan Kazakların fazlaca Rusça kaynaklı hatalar yapmalarına Rusçanın etkisi neden olmaktadır.

Konsonant ikizleşmesi ile ilgili toplamda 21 hata yapılmıştır. Hatalar içerisinde en fazla hata, *l* konsonantının ikizleştirilmesiyle oluşan hata türüdür. Bu konu ile ilgili Kazakçada yer alan bazı kelimelerde Türkçeden farklı olarak ikizleştirmeye örnekler bulunmaktadır. Mesela: *E.T açığ – katıg (Orta Türkçe) / T.T acı / K.T aşşı; T.T katı / K.T kıttı*. Bu şekilde bir dil yapısına sahip Kazakçayı kullanan öğrencilerin Türkçe öğrenirken olumsuz aktarım yapmaları bu hatalara sebep olmaktadır. Öğrencilerin sadece Kazakçanın değil de başka dilleri de bilmelerinden dolayı o dillerin etkisi altında kalmaları hatalara neden olan farklı bir etkendir. Mesela; Türkçede *tenis* kelimesi İngilizcede *tennis* olarak yazılmaktadır. İngilizceye hakim olan öğrenciler bu konuda bazı hatalar yapmış olma

ihtimalleri söz konusudur. Konsonant ikizleşmesi ile ilgili hatalara sebep olan farklı bir durum ise; dikte çalışması esnasında öğrencilerin dinleme becerilerinin yeterli olmamasından kaynaklanan hatalardır. Kelimelerin araştırmacı tarafından okunması esnasında bazı konsonantları iki defa okunmuş gibi düşünmeleri bu hataların nedeni olabilir. Çünkü konsonantın kelime içerisinde bir tane veya iki tane olduğunu bilmek iyi bir dinleme becerisi gerektirmektedir. Bu kısımdaki hataların bir çoğunun bu nedenden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Toplamda konsonant tekleşmesi ile ilgili 17 hatanın varlığı tespit edilmiştir. Bu hataların oluşmasında normalde; aynı türden ve bir arada bulunan konsonantlardan bir tanesinin çeşitli sebeplerle düşmesi etkilidir. Türkçede de bu olaya örnek olabilecek kelimeler yer almaktadır: amma (Ar.) < ama, kassab (Ar.) < kasap (Aynacı, 2007: 114). Kazakçada da tekleşme olayı ikiz sessizi var olan bazı yabancı dillerden gelen sözcüklerde yaşanır. Örneğin (Arapçadan alınan kelimelerde): *jın<cinn, täwekel<tevekkul, sır<sirr, tajal<deccâl.*

Konsonant tekleşmesi ile ilgili en fazla hatanın yapıldığı konsonant, konsonant ikizleşmesi hata türünde olduğu gibi *l* konsonantıdır. Bu konsonant ve diğer konsonantlar ile ilgili tekleşme türünde yapılan hatalara öncelikle Kazakçadan yapılan olumsuz aktarımların etkili olduğu düşünülmektedir. Bu kısımda *l* konsonantı ile ilgili hataların görüldüğü kelimelere bakıldığında: *koşullar > koşular, kullanıyordu > kulanıyordu, özellikle > özelikle, mahallelerinden > mahalelerinden* gibi hataların yapıldığı görülmektedir. Bu kısımda yine hataların oluşmasında konsonant ikizleşmesindeki olduğu gibi, öğrencilerin dikte esnasında dinleme becerilerinde yetersiz olmalarının etkili olduğu düşünülmektedir. İki defa yazılması gereken harflerin varlığını tam kavrayamamanın vermiş olduğu olumsuz bildiri ile yazıya geçirirken kelimelerdeki iki konsonanttan bir tanesi, sanki yokmuş gibi algılanarak, yazılmamıştır.

2017 yılında alınan bir kararla, Kazakistan Cumhuriyeti'nin kullanmış olduğu alfabe Kiril alfabesi yerine 32 harfli Latin alfabesi olacaktır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin 26 Ekim 2017 tarihinde almış olduğu 569 sayılı karar ile Latin esaslı yeni alfabeye geçilecektir. 2017 sonlarına doğru Kazakistan'da kullanılacak yeni Latin alfabesinin harflerinin halka ilan edilmesinin ardından farklı bir tartışma ortaya çıkmıştı. Kullanılacak yeni alfabede kesme işaretlerinin fazlalığı yazımda karmaşaya ve zorluğa sebep olacağı düşünülüyordu. Bu sebeple 2018 yılında, 32 harfli alfabe güncellenerek son şeklini şimdilik almış durumdadır. Bu alfabenin 2025 yılına kadar tüm alanlarda kullanılması planlanmaktadır. Resmi evraklarda, yayınlarda, ders kitaplarında ve diğer tüm yazılı, görsel materyallerde 32 harfli bu yeni alfabenin kullanılması hedeflenmiştir. Söz konusu bu adımların atılması durumunda ilerleyen dönemlerde Kazakların Türkçe öğrenme sürecinde yaşadıkları bu problemlerin ortadan kalkacağı ya da azalacağı düşünülmektedir. Fakat bunun etkilerinin görülmesi için uzun bir süre gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada toplamda, konsonantlarla ilgili 233 tane hata tespit edilmiştir. Konsonant düşmesine ait 13 farklı hata türü ve toplam 117 tespit edilirken; konsonant türemesine ait 11 farklı hata türü ve 78 hata tespit edilmiştir. Diğer hata türlerinden olan konsonant ikizleşmesinde toplam 21, konsonant tekleşmesinde ise toplam 17 hata tespit edilmiştir. Bu verilere göre, öğrenciler en çok konsonant düşmesinde sorun yaşamaktadırlar.

Türkçe yazıldığı gibi okunan, okunduğu gibi yazılan bir dildir. Bu da Türkçenin öğretimi ve öğrenimi adına büyük bir ayrıcalıktır. Türkçe öğrenmekte olan Kazak öğrenciler konsonantların kullanımına dikkat ettikleri taktirde hatalar en aza inecektir. Fakat Kazakça ve Türkçe arasında kullanılan konsonantların ve vokallerin bazılarının (*a, e, h, i, k, m, o, p, c, T, B, y, H*) benzer şekilde olmasına rağmen farklı şekilde okunması; bazılarının da farklı şekilde yazılmasına rağmen benzer şekilde okunması çok çeşitli hatalara neden olmaktadır. Bu sebeple hataların kolay bir şekilde giderilmesi adına öncelikle bu tip harflerin öğrenciler tarafından kavrandığından emin olacak bir şekilde harflerin üzerinde dikkatlice durulmalıdır. Bununla beraber, Kazakça ve Türkçenin yazımında kullanılan şekillerin, harflerin ortak olması yani ortak bir alfabenin kullanılıyor olması gerekmektedir. Öğretim ortamında, ifade edildiği şekilde harflerin yazımında ve okunmasında meydana gelen karışıklık devam ettiği sürece kullanıcılar hatalar yapmaya devam edecektir.

Kazak öğrencilerin Türkçe öğrenme esnasında yaşadıkları önemli sorunlardan bir tanesi de şüphesiz olumsuz aktarım sorunudur. Kazaklar, bazen Kazakçadan bazen Rusçadan bazen de sahip oldukları diğer dillerden olumsuz aktarım yaparak Türkçede sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunun ortadan kaldırılması adına özellikle öğreticilere büyük görevler düşmektedir. Bu problem sadece yazma becerisinde değil, özellikle konuşma ve okuma becerislerinde de yaşanmaktadır. Bu sebeple öğrencilerin olumsuz aktarım sorunları, tüm becerileri kazandırma esnasında giderilmeye çalışılmalıdır. Sadece bir beceride çözüme gitmeye çalışmak yetersizdir. Problem tamamen ortadan kalkmadıkça diğer becerilere de bu hatalı kullanımlar olumsuz etki edecektir. Çünkü öğrenci hatalı konuşuyorsa hatalı bir şekilde de yazma eğilimi gösterecektir. Ama burada önemli olan bir nokta, öğrencilerin hatalı kullanımlarını düzeltmede nasıl bir yöntem izleneceğidir. Çünkü konuşma gayreti içinde bulunan öğrencilerin olumsuz aktarım sorunlarını ortadan kaldırma düşüncesiyle öğrencilerin konuşmaya karşı isteklerine ket vurma olayı da yaşanabilir. Bu noktanın çok hassas olması nedeniyle öğreticiler çok dikkatli olmalıdırlar. Zaten yabancılara Türkçe öğretimi gelişigüzel şekilde yapılacak bir öğretim alanı değildir. Yabancılara Türkçe öğretimi, öncelikle farklı bir alan olarak kabul edilmelidir. Bu alanda öğretim yapacak bireylerin de iyi bir eğitimden geçirilmeleri gerekmektedir. Çünkü Türkiye’de *Türkçeyi öğrenmek isteyen insanlara* uygulanan yöntemler, yurt dışında *Türkçe öğretilmeye çalışılan insanlara* uygulandığında farklı sonuçlar verebilir. Bu sebeple özellikle Türkiye’de bu konuda araştırma yapan araştırmacıların daha dikkatli olması ve araştırmalarında elde edecekleri sonuçları sunarken genelleme yapmamaya gayret göstermeleri gerekmektedir. Çünkü Türk soylular üzerinde yapılacak araştırmalar, Türk soyluların yaşadıkları bölgelere gidilerek yapıldığı ve uzun gözlemler neticesinde ortaya konulduğu zaman daha gerçekçi ve kalıcı çözümler sunmaktadır. Diğer türlü Türkiye’de öğrencilerin 24 saat Türkçe ile muhatap oldukları bir ortamda yapılacak araştırmalarda elde edilen verilere etki eden çok farklı nedenlerin olduğu söylenebilir. Öğrenci bir kelimeyi yüz defa duyduktan sonra konuşma becerisinde o kelimedeki hata yapma oranı sifıra yakındır. Bu şekilde bir öğretim ortamında bulunan bireylerden toplanan veriler ile ortaya konulacak akademik çalışmalar da; yabancı öğrencilerde sorunların yokluğunu ya da çok az olduğunu gösterebileceğinden dolayı birtakım yanlış yönlendirmelere neden olabilir.

13 farklı konsonantın hatalara neden olduğu konsonant düşmesi sorununun çözümü adına, Türk alfabesi öğretilirken bu harflerin kullanımına farklı bir gayret gösterilmelidir. Gerekli durumlarda fazla hata yapılan harfler ve hecelerle ilgili öğrencilere bol bol telaffuz çalışmaları yaptırılmalıdır. Dikte çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Bu yöntemin önemine binaen, öğrencilere Kazakça

derslerinde öğretmenler bol miktarda dikte çalışması yaptırmaktadırlar. Bu uygulamanın yabancılara Türkçe öğretiminde de kullanılması büyük bir fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Türk soyluların yaşadıkları sorunlarla birlikte Türkçe öğrenme sebepleri, Türkçeye karşı ilgileri de önemli birer etkidir. Türk soylulara Türkçe öğretimi faaliyetleri bu etkenlere göre ve yaşanan sorunlara göre şekillenmelidir.

Özellikle *i* harfinden sonra öğrencilerin *y* konsonantını türetmelerinde *i* harfinin biraz uzun okunması öğrencilerde yanılmaya neden olmuş ve *y* konsonantı varmış gibi bir algı oluşturmuştur. Bu tip hataların giderilmesi adına öğrencilerin okuma etkinliklerini fazlaca yapmaları ve kelime hazinelerini geliştirmeleri gerekmektedir. Ayrıca bu tip hatalara sebep olan durumlar tespit edilerek öğrenciler tarafından özellikle ele alınmalıdır.

Dil öğreniminde en önemli unsurlardan bir tanesi de şüphesiz harflerdir. Bu sebeple okuma, yazma becerilerinde özellikle harflerin hatasız bir şekilde öğrenilmesi gerekmektedir. Türkçenin Kazaklara öğretimi konusunda da mesele bu şekildedir. Daha kaliteli bir öğretim yapmak amacıyla öğrencilerin harfleri öğrenmeleri adına çeşitli yöntemler kullanılmalı ve harflerin pekiştirilmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla kimi zaman harflerin öğrenilmesini hızlandıracak ve kalıcı hale getirecek; oyunlardan, ses kayıtlarından, şarkılardan, şiirlerden faydalanılmalıdır. Bunlarla beraber bu araştırmada yapıldığı şekilde dikte uygulamasından da kesinlikle vaz geçilmemelidir. Çünkü dil öğretiminde kullanılan 4 becerinin de neredeyse tamamının bir anda geliştirildiği bir beceri şüphesiz farklı bir öneme sahiptir.

Kazakların Türkçe öğrenimi sırasında konsonantlarla ilgili yaşadıkları sorunların giderilmesi adına bu alanda görev yapacak kişilerin yeterli donanıma sahip olması gereklidir. Kazakçanın fonetik ve morfolojik özelliklerine hakim olmasa dahi, bu alanda biraz bilgi sahibi olması gerekmektedir. Öğretimci aynı zamanda Kazak öğrencilerin problem yaşadığı noktalar konusunda da yeterli bilgiye sahip olmalı ve ona göre yöntemler geliştirmelidir. Ama öğretiminin en önemli görevi derse kendisini ve öğrencileri motive etmeyi başarmaktır. Çünkü özellikle yurt dışında Türkçenin gerekliliği ve önemi şüphelere yer bırakmayacak bir şekilde öğrencilere kavratılmalıdır. Bu da öğrencilerin aynı zamanda eğitimci olmalarından geçmektedir. Türkçe derslerini öğrencilere anlatacak kişilerin, sadece öğretici bir kişi değil aynı zamanda öğrencilere Türkçe ve Türkiye hakkında olumlu düşünceler kazandıracak birer eğitimci olmaları beklenmektedir.

Kazakistan'da, üniversite düzeyinde, yabancı dil olarak Türkçe öğrenimi gören, A2 seviyesindeki Kazak öğrencilerin dikte çalışması ile konsonantlarda yaşadıkları sorunları ortaya koymaya çalışan bu çalışmanın, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yapılacak diğer çalışmalara katkıda bulunması beklenmektedir. Fakat bu çalışmadakinden farklı araştırmalar da ortaya konabilir. Mesela, yazma becerisinden başka diğer dil becerileri ile ilgili çalışmalar yapılabilir. Vokal sorunları ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilebilir. Sorunları fonetik açıdan ele alan bu çalışma gibi, diğer dil bilimi kollarında da çalışmalar yapılabilir. A2 seviyesinden başka dil seviyesinde olan öğrencilere de bu çalışmaya benzer çalışmalar uygulanabilir.

KAYNAKLAR

Akalın, Ş. H. (2005). Türkçenin Güncel Sorunları. <http://turkoloji.cu.edu.tr/DIL%20SORUNLARI/02.php> (Erişim tarihi: 28.03.2019)

Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Altun, H. O. (2015). Arapça Alıntı Kelimelerin Kazak Türkçesine Uyarlanması, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, 167-202

Alyılmaz, C. (2010). Türkçe Öğretiminin Sorunları. *Turkish Studies*, 5(3), 728-749

Arslan, M. (2014). Öğrenenler Açısında Türkçenin Yapısal Özelliklerinin Yabancı Dil Olarak Öğrenimine Etkisi: Bosna Hersek Örneği. *Eğitim ve Bilim*, 39(174).

Atilla, J. (2001). Ural Dilleri Konuşanların Türkçe Öğrenmede Karşılaştıkları Sorunlar. *Milli Eğitim Bakanlığı, Avrupa Konseyi 2001 Avrupa Dilleri Yılı: Avrupa'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyum Bildirileri*.

Aydoğmuş, E. Ü. (2018). Türkiye Türkçesi Öğrenen Kazakların Rusça Etkisiyle Yaptıkları Yanlışlar. *Journal of Türklük Bilimi Arastirmalari*, (44), 11-27

Aynacı, M. (2007). *Türkiye Türkçesinde Ses Etkileşimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara.

Bhela, B. (1999). Native language interference in learning a second language: Exploratory case studies of native language interference with target language usage. *International Education Journal*, 1(1), 22-31.

Calkins, L. M. (1994). *The art of teaching writing (2. basım)*. Portsmouth, NH: Heinemann.

Dieter, W. (2001) *Sinn und Bedeutung des Schreibens beim Lernen Fremdsprachen und als Verfahren zur Förderung von Mehr Sprachigkeit*, Anglistik, Bergische Universitaet, Wuppertal.

Duman, G. B. (2013). Kırgızların Türkiye Türkçesi Öğrenirken Ad Durum Biçimbirimleriyle İlgili Yaptıkları Hatalar ve Çözüm Önerileri, *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(5), 82-94.

Erdoğan, E. (2015). *Türk Dillilere Türkiye Türkçesi Öğretiminde Karşılaşılan Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Uluslararası Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Sempozyumu: Türk Dillilere Türkiye Türkçesi Öğretimi Adlı Sempozyumda Sunulan Bildiri, Erzurum, 1-18.

Ergin, M. (1989). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Eker, S. (2011). *Çağdaş Türk Dili*. 7. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları.

Gemalmaz, E. (1978). *Erzurum İli Ağızları*. (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler) I. Cilt, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 487, 263.

- Hengirmen, M. (1990). *Yabancı dil öğretim yöntemleri ve Tömer yöntemi*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Hengirmen, M. (2007). *Türkçe Dilbilgisi*. 9. Baskı. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hooper, S. R., Swartz, C. W., Wakely, M. B., de Kruif, R. E. ve Montgomery, J. W. (2002). Executive functions in elementary school children with and without problems in written expression. *Journal of Learning Disabilities*, 35(1), 57-68. doi:10.1177/002221940203500105.
- Kahraman, T. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Ankara: Dumat Basımevi.
- Kara, M. (2011). *Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni Doğrultusunda Türkçe Öğrenen Yabancılara A1-A2 Seviyesinde Türkçe Öğretim Programı Örneği*. Zfwf Vol. 3, No. 3.
- Karatay, H. ve Kartallıoğlu, N. (2012). Kırgız Öğrencilerin Türkiye Türkçesi Öğrenmeye İlişkin Tutumları. *Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Araştırmaları Dergisi*, 4, 1-11.
- Koç, K. ve Doğan, O. (2004). *Kazak Türkçesi Grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Genişletilmiş. 3. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kumsar, E., ve Kaplankıran, İ. (2016). Kazakların Türkiye Türkçesi Öğreniminde Yaptıkları Yanlışlıklar ve Bu Yanlışlıkların Düzeltilmesine Yönelik Öneriler, *Diyalektolog*, Summer, 12.
- Marvasti, A. (2003). *Being Homeless: Textual and Narrative Constructions*. Lexington Books.
- Mckay, S. L. and Hornberger, N. H. (2009). *Sociolinguistics and Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mırzabekov, S. (1993). *Қазақ Тілінің Фonetикасы*. Қазақ Üniversitesi. Almatı.
- Oxford, R. L. (1993). Research update on teaching L2 listening. *System*, 21 (2), 205-211.
- Öz, F. (2011). *Uygulamalı Türkçe öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özdemir, C. (2018). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Soydaş Halkların Karşılaştıkları Sorunlar: Kazakistan Örneği*. Doktora Tezi. Saraybosna: International Burch University Eğitim ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü.
- Özdemir, C. ve Arslan, M. (2017). Kazak Öğrencilerin Türkiye Türkçesi Öğrenirken Vokal Seslerin Kullanımında Karşılaştıkları Sorunlar. *The Journal of Academic Social Science*, 5(59), 46-70.
- Raimes, A. (1983). *Techniques in teaching writing*. New York, NY: Oxford University Press, USA.
- Soral, G. (2009). *Anadilden Yabancı Dile Sözcüksel Aktarım*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Swan, M. (1997). The influence of the mother tongue on second language vocabulary acquisition and use. (ed. Schmitt and McCarthy). *Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy*, CUP, ss. 156–180.

Şahin, M. (2008). *Güvenlik Bilimleri Fakültesinde Öğrenim Gören Yabancı Öğrencilerin Türkçe Öğrenirken Karşılaştıkları Zorluklar*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Traxler, M. J. and Gernsbacher, M. A. (1995). Improving coherence in written communication. M. A. Gernsbacher ve T. Givon (Ed.). *Coherence in spontaneous text* içinde (s. 216-237). Philadelphia: John Benjamins.

Vandergrift, L. (2003). Orchestrating strategy use: Toward a model of the skilled second language listener. *Language Learning*, 53 (3), 463-496.

Yağmur, K. (2013). *Dil Öğretiminde Anadili, İkinci Dil ve Yabancı Dil Kavramları*. Ed. Mustafa Durmuş ve Alpaslan Okur. *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yay.

Young, M. Y. C. (1997). A serial ordering of listening comprehension strategies used by advanced ESL learners in Hong Kong. *Asian Journal of English Language Teaching*, 1, 35-53.